

POGROMUL DELA IAŞI

(29 IUNIE 1941)

DE

MARIUS MIRCU

EDITURA GLOB BUCUREŞTI

MARIUS MIRCU

Domnului
Şerban Cioculescu
omagii.
M. Mircu

POGROMUL DELA IAŞI

(29 Iunie 1941)

Editura GLOB Bucureşti

De acelaş autor:

24 de ore în jurul lumii
Paul Valéry şi Poezia Pură
Văzduhul ne cheamă!
N'am descoperit America!
Povestea minunată a lui Shirley Temple
Să împiedicăm războiul?
Albumul Shirley Temple
Să emigrăm cu toţii!
Amintirile unei studente
Atlantinia
Extraordinara odisee a reporterilor
Rango, prietenul oamenilor
Despre câţiva copii

Va apare:

Croitorul din Back, *roman*

„...La Iaşi au fost executaţi 500 iudeo-comunişti, cari trăseseră focuri de armă din case, asupra soldaţilor germani şi români..."

Comunicat oficial

(„*Universul*", Nr. 175, anul 58
şi toate celelalte cotidiane
cu data de 2 Iulie 1941)

I. Cum au provocat evreii

Dacă istoria n'ar fi aranjat ca ziua de 29 Iunie 1941 să aibe loc într'o Duminică, mulţi evrei din Iaşi ar fi scăpat norocul de a intra deavalma — 14.000 — în cronica vremurilor.

Intr'adevăr, dacă 29 Iunie, la Iaşi, ar fi fost într'o zi de lucru, ieşenii ar fi fost porniţi după treburi, aşa că nu s'ar mai fi pregătit grămadă acasă, aşteptând să fie invitaţi la măcel. Ba nici gardienii publici, nici militarii români, nici soldaţii germani, n'ar fi avut timp să fie eroi, preocupaţi fiind de mărunte treburi edilitare sau de front.

Aşa dar, pentrucă toată lumea era disponibilă, s'a hotărît să se întrebuinţeze cât mai cu folos aceste avantagii.

Se simţea de mai multă vreme, chiar depe timpul răposatului *A. C. Cuza*, că trebue să se întâmple

ceva. Se pregătise cu atâta trudă şi migăleală un război regizat să fie cel mai mare din istorie; ei bine, după atâta aşteptare înfrigurată războiul începuse, şi Iaşul, nesimţit, par'că nici nu lua parte. Se aflau adunate acolo toate elementele, dar totul lâncezea. Parcă ar fi fost pace, aşa îşi treceau ziua civilii şi militarii. Şi, culmea cinismului, în Iaşi, patria şi capitala adevăratului naţionalism românesc, evreii mai trăiau. Cică vai de capul lor, dar trăiau. E drept, legi bine chibzuite (jidanii, inconştienţi, le numeau *legi ilegale)*, rasiste, le confiscaseră (jidanii, părtinitori, spuneau: furaseră) imobilele şi averile, îi scoseseră din slujbe, din meserii şi din negoţ, îi lăsaseră muritori de foame. Dar numai muritori, nu morţi. Ei nu luau nimic în serios, se îndârjeau să trăiască. Ce fel de războiu era, cum putea fi luat în seamă, dacă evreii n'au fost exterminaţi din prima clipă?

— Păi dacă moare eroul în primele file, so termină romanul prea repede! cercau să explice naivii. Atunci unde e spectacolul, care e distracţia, folosul?

Nu mai era de suportat. Mai ales că, amănunt de altfel cu totul secundar, frontul stagna la Prut. După o măreaţă pornire vijelioasă, când altruiste regimente româneşti, s'au sacrificat, generos şi blând, dezinteresat şi neşovăitor, pentru interese străine, armatele tropăiau pe loc; făcuseră numeroase încercări aprige, dar nu reuşiau să treacă Prutul, Purgatoriul. Oamenii, prea înfierbântaţi, începeau să capete guturai. Trebuia să se întâmple ceva, trebuia un remediu suveran şi universal.

Cu atât mai mult cu cât se împlinea tocmai ju-

mătate de an dela rebeliunea legionară, adică dela masacrarea evreilor din București. Păi cum, tocmai icșenii răposatului A. C. Cuza nu învățaseră nimic? Pilda din Capitala țării a fost, dar, în zadar?

Drept este, totuși, că încă la 22 Iunie, un căpitan de jandarmi, cantonat la familia *Schneier* din str. Păcurari, a scăpat o vorbă, așa într'o doară:

— Ar fi bine ca bărbații evrei, mai tineri, să plece de-acasă. Se pregătește ceva.

La 26 Iunie, Iașul s'a mai desmorțit. Un oarecare bombardament aerian l-a trezit. Se reperase, în special, Centrala telefonică. Nu era ceva serios, dar era destul ca să mulțumească deocamdată oamenii. Afară de câțiva nemernici (întâmplător cei cu victime în familie) care au început să blesteme războiul și pe cei care îl începuseră, oamenii erau încântați: începe epopeea!

Insuși Prefectul județului a chemat pe șefii Comunității, i-a pus să adune și să depună toate lanternele semite și le-a cerut să-și astâmpere evreii

Dar ți-ai găsit, așa de ușor se astâmpără evreii!

Atunci s'au detașat grupuri de tineri evrei dela Munca Obligatorie, să meargă la cimitirul israelit din Păcurari. Acolo au fost puși să sape gropi mari, gropi preventive, lungi de câte 20—30 de metri.

Așa, ca să fie.

Si știți când au făcut gropile? Ca buni gospodari, nu puteau să lase pe ultima zi, sau ultimele zile. Le-au făcut cu zece zile înainte.

Intr'adevăr, la 20 Iunie, *Ştaerman Herv* (str. Ipsilante, 7), șeful unei tabere de muncă obligatorie care cuprindea 110 tineri evrei, a primit ordin dela Inspectoratul Pregătirii Premilitare Iași, să mear-

gă la cimitirul israelit-Păcurari, ca să sape de urgenţă doua gropi, după dimensiunile indicate de serviciul Tehnic al Primăriei Municipiului.

Ştaeman Herv s'a prezentat imediat arhitecţilor Primăriei, *Grumăzescu* şi *Ciurea,* cari i-au indicat următoarele dimensiuni:

1. una groapă lungă de 30 m., lată de 2 m., adâncă de 2 m.;

2. una groapă lungă de 15 m., lată de 2 m., adâncă de 2 m.

Ordinul către cimitir a fost semnat de maiorul *Novotnich.*

Gropile au fost terminate la 26 Iunie.

Totul era, deci, pregătit.

La 27 Iunie a fost un bombardament mai greu. Hei, războiul nu e glumă! Şi nu e numai pentru cei de pe front. Au murit de-ai noştri, şopteau oamenii, adică românii. Aşa ne-a fost vorba? *Noi* să murim? Ia să vedem, jidani au murit?

Nu, n'au murit. Au murit prea puţini. Aproape tot atâţia cât şi ai noştri. Păi nu le e ruşine, ticăloşii, să se măsoare cu noi? Noi avem fraţi, părinţi, fii, neamuri, sau măcar vecini, pe front. Ei stau acasă. Uite, scrie şi în gazeta noastră, în *„Moldova"!*

— Stau acasă nu pentru că ei au vrut, ci pentru că noi am vrut! a încercat, umil, un om simplu. Şi-apoi, cum ni se spune (eu nu prea cred) ai noştri se află pe front pentru ţara *noastră!*

— Care e şi a lor! Nu trăiesc şi ei aici? Nu s'au născut aici? Nu mor aici?

— Cum o să fie ţara lor, „ţara" care i-a jefuit şi

i-a ucis ca în codru? Cum să aibe datorii într'o ţară în care n'au drepturi?

— Aiureli... Şi cum vrei să omoare aviatorii sovietici pe-ai lor, când jidanii i-au adus şi le-arată unde să asvârle bombele? Uite, spune şi în *„Moldova"*. Au declarat chiar aviatorii capturaţi, că jidanii aprind noaptea becuri roşii la coşurile caselor, ca să arate bombelor unde să cadă. Jidanii aşteaptă să cadă o rachetă luminoasă, albastră, semn că trebue să dezlănţue revoluţia în Iaşi. Va fi vai de zilele noastre!

— Da, aşa e! Am auzit şi eu. In avioane erau studente jidoafce din Iaşi. A fost prins chiar şi un doctor jidan din Iaşi, *Reznic,* care s'a lăsat cu paraşuta când ai noştri au lovit avionul.

— *Reznic!?* Nu există la Iaşi nici un dr. *Reznic!* a spus, încet cât îl ţinea glasul, un medic bătrân din localitate.

Nu l-a auzit nimeni. Şi chiar dacă îl auzea! Ce contează asemenea amănunte, într'un războiu aşa de uriaş! Şi pentrucă evreii din Iaşi erau aşa de vinovaţi de bombardamente, oamenii, adică românii, au arătat că ştiu să fie viteji şi în spatele frontului, nu numai pe front. La început au suiduit şi au blestemat şi s'au certat cu oricare evreu pe care-l întâlneau. Dar pentru că nemernicii de jidani nu s'au sinchisit, ba nici măcar n'au răspuns o vorbă — laşii —, oamenii nu s'au mai putut stăpâni şi au început să dea. Să dea în evrei. Ori unde îi întâlneau: în tramvai, pe stradă, în localuri. Dacă-i vedeau în tramvai, îi asvârleau jos. Dacă-i vedeau jos, îi alungau în case. Dacă-i vedeau în case, îi asvârleau afară. E greu să nu te-apuce furiile când

vezi că jidanii se încăpăţânează să mai trăiască chiar atunci când nu-i mai doreşte nimeni!

— Dar de ce n'au reacţionat ai noştri la atacul aerian? a întrebat, stupid, un bătrân pensionar din armată, un ramolit.

Armatei îi era ruşine să se răspândească asemenea întrebare tâlhărească. Au răspuns prompt şi conştiincios, desfizând orice concurenţă:

— Din cauza jidanilor! Ai noştri trebuiau să supravegheze pe jidani. Toată noaptea au făcut jidanii semnalizări. Au otrăvit apa oraşului! Au tăiat firele telefonice! Au...

Se îngroşase, aşa dar, gluma. Jidanii ăştia stăpâneau lumea, Lumea şi Iaşii. Iaşii mai ales. Trebuia o reacţiune pe măsura lor. Şi potrivită cu firea ieşenilor — buni români — ai răposatului A. C. Cuza.

Atunci au apărut salvatorii, cămăşile brune. Vineri dimineaţă (27 Iunie) au apărut primii SS, profesioniştii: tineri, foarte tineri, mândri, nespus de mândri, îşi puseseră anume măşti speciale, ori se pricepeau admirabil la grimază: tipuri anume bestiale, rânjiau anume fioros, ca să intre în pământ, imediat, fără nici o formalitate, orice jidan le-ar fi ieşit în cale.

Evreii, şmecheri, nu le-au mai ieşit în cale. S'au ascuns. N'a mai ieşit unul din casă.

De ce s'or fi ascuns în case şi în pivniţe?

Uneltesc probabil!

Uneltesc desigur!

Jidanii uneltesc!

Vineri seara, militarii români, soldaţii nemţi şi

gardienii publici, au început a răscoli curţile, ba unii, neînfricaţi, au intrat şi prin case, mai ales că nu erau singuri şi nici neînarmaţi nu erau. Dar nu se poate spune că au ucis. Cele câteva cazuri din seara aceea, nu dovedesc nimic. Prea s'a făcut tămbălău cu sergentul din artilerie care a împuşcat pe la spate pe tatăl doctorului *Marcu Kaufman*, în Nicolina. Ce i se poate reproşa, la urma urmei, sergentului? Că el a avut curajul să extermine, atunci, cel dintâi jidan. E primul care n'a şovăit. Atunci, dece l-a mai dus gardianul la secţie, la Circumscripţia II-a, şi pentru ce l-a mai ţinut acolo, până târziu noaptea, comisarul de servi-viciu, ca să-l ancheteze? In definitiv, nu omorîse decât un jidan!

Vineri seara, evreii s'au adunat la sinagogi în număr mai mare ca de obicei, să ceară ocrotirea lui Dumnezeu. Autorităţile, bine informate, ca totdeauna, au prins de veste: jidanii s'au adunat şi se organizează!

Noroc că şi jidanii sunt bine informaţi, aşa că s'au împrăştiat repede, îndată ce-au terminat rugăciunile. Altfel...

Sâmbătă, nici un evreu nu s'a mai dus la sinagogă. S'au încuiat şi mai vârtos în casă. Asta nu le-o putea ierta Dumnezeu: tocmai Sâmbătă să stea acasă, în loc să vină la Sinagogă?

Tot ce a urmat, se pare că e o consecinţă directă şi a acestei noi fără-de-legi.

De altfel, evreii au fost avertizaţi. *Herşcu Marcu*, brutar, din str. Zugravi Nr. 27, s'a întâlnit în acea zi, în str. Sf. Andrei, cu un sergent dela regimen-

tul 13 Dorobanţi, un bun prieten.

— Te duci la sinagogă?

— Nu, da' ce este?

— Nimic. Da' du-te mai bine acasă. Stai mâine acasă, că e ordin să se împuşte toţi evreii.

Tot Sâmbătă, neobişnuit de mulţi români au părăsit oraşul, plecând la ţară. Au rămas aproape numai evrei, în multe cartiere.

In această zi au început primele arestări de evrei suspecţi. Ceea ce a atras o violentă apostrofă din partea unor autorităţi superioare:

— Evrei suspecţi? Care neghiob a mai inventat şi acest pleonasm? *Toţi* evreii sunt suspecţi!

Fireşte. Aşa cum toţi suspecţii sunt evrei.

Străzile erau pustii. Tramvaele nu circulau. Oraşul era mort. Cum să nu fie mort, când populaţia ştia că evreii s'au retras în pivniţe misterioase (iată pentru ce îşi pregătiseră ei adăposturile, cică pentru apărare contra bombelor) şi plănuesc.

— Au şi nenumărate aparate de emisiune şi comunică mai departe cea mai mică mişcare a noastră.

— De unde ştii că au? Le-ai văzut?

— Cum să le vezi, idiotule, dacă sunt secrete? Ce, or să le ţie aşa, în văzul tuturor? Sunt atât de iscusiţi, tâlharii, că nimic nu s'a putut descoperi. S'a răscolit peste tot! Dar cum să n'aibe? N'ar mai fi jidani! Ce vrei dovadă mai evidentă, când ştie toată lumea — uite, scrie şi la gazetă, aici în *„Moldova"* — că jidanii sunt plini de arme şi muniţii, dar nimeni n'a putut descoperi nimic! Nici Columb n'a descoperit America decât acum 500

de ani. Totuşi, America exista şi înainte de a fi descoperită. Şi chiar dacă n'ar fi descoperit-o deloc, ea tot exista, nu? Că doar n'a inventat-o Columb!

Numai patrule bine înarmate, „de ale noastre", cutezau să se aventureze pe stradă, deşi ştiau că la fiecare colţ, din fiecare gang (şi, Doamne, sunt multe ganguri la Iaşi!), din fiecare casă, îi pândesc ochi fioroşi de jidan, guri lacome de tun, mitraliere nerăbdătoare, revolvere şi arme nervoase, cuţite bine ascuţite.

Sâmbătă seara, pe o vreme ploioasă, pe un întuneric înfiorător, sirenele au sunat alarma, mai sinistru decât oricând. Dar, oricum, oamenii erau în adăposturi. Populaţia de teama evreilor, evreii de teama populaţiei.

In mai multe case româneşti, nemţii, care stăteau în gazdă, au venit seara cu chef şi au spus:

— La noapte va fi tămbălău!.. *Kolossal!*...

In noaptea aceea, nimeni, la Iaşi, n'a mai dormit. Cum o să dormi în plină Istorie?

Pela 11 noaptea, un avion german a scăpat, din greşală desigur, nici vorbă, tocmai o rachetă albastră, racheta de care se temeau românii şi pe care o aşteptau jidanii.

In acel moment, din numeroase case părăsite au pornit focuri inamice, de armă şi de mitralieră. Armatele germane au răspuns, trăgând de zor cu mitralierele, din turla bisericii Sf. Spiridon şi dela Căminul studenţesc din strada Păcurari, (comandament german).

Patrule româneşti prost dresate, insuficient instruite, şi antiromâneşti, şi-au permis, din proprie

inițiativă, să cerceteze unele case pustii din care au văzut că s'a tras. Au găsit în mai multe locuri soldați germani izolați. Dar românii s'au retras repede: desigur nu văzuseră bine!

O asemenea patrulă, română, comandată de un căpitan, a cercetat mai multe adăposturi, între altele și un adăpost din centru.

S'a luat după ei un ofițer SS care a intrat singur, a luminat cu o lanternă fețele celor din adăpost, apoi, energic ca un tigru:

— *Sind Jude... Heraus!*

Din cele 30 de persoane din adăpost, vreo 20 erau, într'adevăr, evrei. Caz excepțional, pentrucă evreii aveau adăposturi separate, nu li se îngăduia să moară împreună cu românii. Evreii au ieșit, dar, fiind întuneric, s'au mișcat încet. Ca să-i îndemne, ofițerul SS a tras două focuri. Când oamenii au ieșit din adăpost și i-a luat în primire căpitanul român, căpitanul a văzut că unul din evrei e cam beat. Cele două gloanțe îl nimeriseră.

— Cine a tras? a zbierat căpitanul.

Dar neamțul SS alergase să dea o mână de ajutor și în alte adăposturi. Erau atâtea!

Evreul turmentat n'a avut încotro și a murit. In schimb fiul său, *L. S.*, care se afla cu el, a scăpat.

Căpitanul a pus să se percheziționeze toți evreii. Nu s'au putut găsi nici arme, nici lanterne, nici măcar lame de ras sau chibrituri.

Au fost băgați înapoi în adăpost.

— Dar a sunat încetarea, domnule căpitan!

— Pentru dv. nu. Ascultați-mă pe mine, stați acolo!

L-au ascultat. Au scăpat.

Toată noaptea au răsunat împuşcături, mai în tot oraşul. Populaţia a crezut că armata română a fost respinsă dela Prut şi că erau lupte pe străzile Iaşului. Tot văzduhul răsuna, necontenit, de gloanţe. Desigur că jidanii se revoltaseră şi încercau să pună stăpânire pe oraş.

E drept că s'a găsit apoi mulţime de nemernici (chiar neevrei) care să susţină că nemţi, conduşi de civili români, cutreerau străzile şi slobozeau petarde şi gloanţe nenumărate, aşa, în vânt. Dar nici unul din nemernicii cari au susţinut acest lucru, n'a putut aduce dovezi scrise.

Toată noaptea, până la 5 dimineaţa, au tot răsunat împuşcăturile.

In zori, abia, s'au putut lua primele măsuri. Contra inamicilor, prin urmare a evreilor.

Era, precum am spus, Duminică, toată lumea era disponibilă, că n'avea altă treabă, aşa că autorităţile, civile şi militare, au putut începe să-şi facă pe deplin datoria.

— Auzi, domnule, năpârcile! Toată noaptea au tras jidanii în armata noastră şi în aliaţii noştri germani!

Numai o descreerată a exclamat, destul de tare:

— Vai de bieţii evrei, ce-i aşteaptă!

Dar a alergat apoi s'aducă bidineaua ca s'o moaie în căldarea cu var, pus gratuit la dispoziţie, pe ici-colo, ca bunii creştini şi români să desemneze cruci pe casele şi gardurile neevreeşti, spre a fi ferite de Dumnezeu şi de armată.

II. Cum au reacţionat neevreii

Duminică 29 Iunie 1944, în zori, gardianul public *Ivanov* a venit în adăpostul imobilului din str. Vântului, 15:

— Toţi bărbaţii evrei dela 18—50 de ani să meargă la Chestură!

La aceeaşi oră, camarazii gardianului Ivanov aduceau aceeaşi veste în toate casele locuite de evrei.

Oamenii au fost treziţi cu noaptea în cap şi cu capul în noapte, de bande de mahalagii şi de gardieni. Abea aţipiseră, după o noapte aşa de agitată. Au fost scoşi aşa cum erau, somnoroşi, speriaţi (dar când nu e speriat un evreu, când nu se simte cu musca pe căciulă?), unii numai în cămaşă şi izmene, desculţi, bolnavi alţii. Cine protesta, sau cerea măcar o lămurire, era împuşcat pe loc. Multe gloanţe a trebuit să se risipească atunci, numai pentru că evreii nu erau înţelegători. Energia gardienilor nu e o glumă. Nu degeaba fuseseră aduşi aici, proaspăt, peste 2000 de gardieni din Muntenia, aceia care aveau să ieie în stăpânire *Basarabia deznobită.*

— I-auzi, domnule, bande de comunişti atacă trenurile cu militari care trebue să plece pe front!

Păi n'am răbdat noi prea mult? zbierau gardionii, către bunii români.

— Sigur, ați răbdat, își permiteau să gândească neobrăzații jidovi. Dar chiar dv., nu vă fie cu supărare, ați băgat de mult în lagăr pe comuniști. Cum ar mai putea domniile lor să atace?

Dar cine o să-și piardă vremea să discute cu perfizii de jidovi cari nici măcar nu discută, ci gândesc numai, ca să nu le poți răspunde!

Era zor mare. N'au apucat evreii nici să încuie casa, ori să închidă ușa. Nu e vina nimănui, prin urmare, dacă s'a jefuit în urma lor.

Herșcu Marcu, brutar, (str. Zugravi, 27) a fost ridicat desdedimineață de un țigan din mahala înarmat cu un ciomag. Evreul și-a luat și nevasta, cu doi copii. N'a fost lăsat să-și încuie casa. S'a jefuit totul în lipsa lui.

Avram Ihil, funcționar de birou, în vârstă de 24 de ani, a fost scos cu ai lui din casă, de jandarmi, și bătuți zdravăn. Tatăl său a fost bătut de *Racoviță*, autopsierul dela morga spitalului Sf. Spiridon. Mama lui a fost luată de păr și târîtă până în stradă. Cu toții au fost duși la Chestură. In lipsa lor, s'a jefuit totul din casă.

Solomon Șternberg (Păcurari, 24) avea la el încartiruit pe colonelul *Nihulescu Mihail (Coca)*, comandantul garnizoanei Iași. In timp ce Solomon Sternberg și ai lui, au fost transportați la Chestură, ordonanța colonelului a jefuit din casă cât a putut. Când s'au întors dela Chestură, evreii casei s'au plâns colonelului că au fost bătuți. Colonelul găzduit le-a trântit ușa în nas.

Militarii, conştiincioşi, nu s'au mulţumit să cerceteze superficial încăperile evreeşti. Au distrus cât au putut, ca să nu rămână colţ necercetat. Au distrus, să nu mai aibe unde să se adăpostească jidanii. Au distrus de pildă sinagoga dela Râpa galbenă, unde o bandă de evrei ceruse ocrotirea lui Dumnezeu. Cadavrele lor populau toată curtea sinagogii.

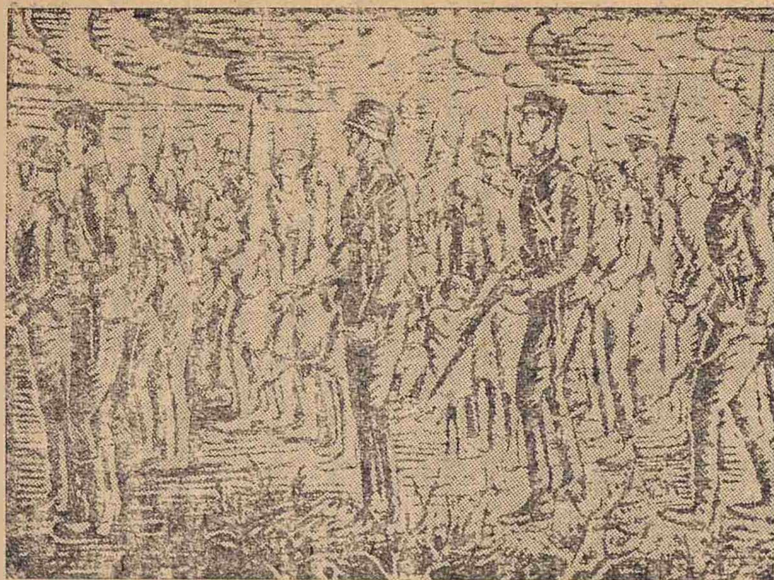
Dar tot aşa de populate erau şi străzile. Sute de convoaie întreţineau o animaţie ca de 10 Mai. Insufleţirea militarilor şi gardienilor trăda şi ea o zi de 10 Mai.

La 6 dimineaţa apăruseră primele convoaie de evrei pe străzile Iaşului. Grupuri mici, *conduse* de sentinele române. Se îndreptau spre circumscripţiile poliţieneşti, ori spre Chestură. Mergeau destul de ordonat, rar câte o sentinelă care era silită să lovească, cu patul armei, pe câte un bătrân care se încăpăţâna să meargă mai încet decât ceilalţi.

Evreii, provocatori, luaseră cu ei paltoane, boccele, valize, perne chiar, ca să dea impresie oamenilor cumsecade, că au fost ridicaţi spre a fi evacuaţi. Ba, unii, luaseră cu ei (sfătuiţi de ordinul sentinelelor) şi femeile şi copiii, ca să stârnească şi mai mult mila oamenilor.

Dezolarea acestor evrei, care ar fi dorit, desigur, să fie eroi (sau mai bine martiri) de care să se scrie în ziarele din America, a fost mare. Ajunşi la Chestură, mai toţi, în special bătrâni, femei şi copii, au fost repede eliberaţi, după ce au primit un bilet cu consemnul *„Liber"*.

Inapoiaţi acasă, şi-au bătut joc de coreligionarii



Avi Zigutolu Kirschner Convoi

lor cari se asediaseră în fundul pământului:

— Mă dobitocilor, v'aţi ascuns, a-ţi crezut că v'omoară! Crezi c'aşa merge? Suntem într'o ţară civilizată. Suntem în ţara noastră, ce dracu'! Uite, eu am avut curajul să merg până la Chestură. Mi-a dat bilet *„Liber"*. Dacă am bilet *„Liber"* nu mai poate să-mi facă nimic!

Evreii n'ar fi vrut să creadă; dar au văzut şi biletul şi pe posesorul liber. Şi au mai văzut şi alţi evrei, prin vecini, înapoiaţi cu bilete.

Au început să iasă din ascunzătorile unde, mulţi, n'ar fi fost găsiţi decât foarte greu. Au început să se arate prin curţi, ba chiar să scoată capul în stradă.

Atunci au văzut trecând o maşină cu megafoane, din care se răspândea în văzduh un îndemn:

— Toţi evreii (după ton, mai-mai că se înţelegea: toţi *fraţii* evrei) să meargă la Chestură ca să primească bilete *„Liber"*. E în interesul lor, altfel nu vor putea circula pe stradă!

Cine ar fi dat atenţie acestui îndemn, dacă n'ar fi avut dovezi în faţa lor: uite, oameni cari au fost la Chestură, evrei de-ai noştri. Au primit bilete *„Liber"* şi li s'a dat drumul!

Indemnându-se unul pe altul, s'au adunat grămezi, şi oamenii au pornit spre Chestură.

Dar tot au mai rămas şi pe-acasă mulţi. Nu prea le mirosea afacerea asta.

— Acuma sunt vremuri ca să se poarte cineva bine cu noi!?!

Atunci, indignate de lipsa de încredere a jidanilor, au apărut patrule serioase: şi militari români şi soldaţi nemţi, şi civili români (oameni de prin mahalale, care să arate casele evreilor).

Pe strada Smârdan, de pildă, patrulele erau conduse de cizmarul *Ioan Munteanu*, cizmarul *Cacu* şi de *Turilă*, din aceeaşi stradă. Primii doi aveau bastoane, *Turilă* se înarmase cu o lopată. Au adunat vreo 18 evrei, între cari *Herşcu Waldman* (str. Smârdan).

Civilii rânjeau:

— La abator! La haham! Aţi împuşcat 11 nemţi! Las'că v'arătăm noi!

I-a dus cu mâinile în sus. Care obosea şi nu ţinea destul de întinsă mâna sus, era lovit cu baioneta. Au făcut pe jos vreo 3 km. Din str. Smârdan în Vasile Lupu, apoi în Oancea, în str. Abatorului, până la Aviaţie. Pe drum, locuitorii, viteji, îi scuipau, îi loveau.

— Uite, au prins pe banditii de azi noapte! Numai jidani, nu ţi-am spus eu?

Ajunşi în câmpul aviaţiei, au început să tragă în ei mitralierele. Au fost împuşcaţi 11, dar ceilalţi au fugit spre cimitirul Eternitatea. Nu i-a urmărit nimeni. Se făcuse Pace, oare?!

Neîncetat curgeau procesiunile pe străzile Iaşului. Patrule răscoleau toate casele, le dereticau de evrei, şi formau convoae. Parcă erau convoae de ocnaşi, aşa înfăţişare aveau. Se vedea cât de colo că oamenii sunt condamnaţi.

Pe strada Vântului, patrula a fost condusă de civilul *Mitică Popovici*, din aceeaşi stradă. Aceşti civili români erau animatorii, în toate patrulele. Gura lor şi armele militarilor şi ale nemţilor, nu mai tăceau o clipă. Ca şi bastoanele de cauciuc ale

gardienilor, apostrofele şi gloanţele curgeau gârlă pretutindeni şi de pretutindeni.

Rolul acestor patrule era să poftească oamenii afară din case, din pivniţe, din adăposturi. Peste tot s'au găsit vecini binevoitori care să arate locuinţele evreilor. *Mitică Popovici,* de pildă, şi-a amintit de unii colegi de şcoală, de buni prieteni. Nu l-a uitat nici pe *Iser Waldman,* nici pe *Godel Srul.* El a ştiut unde e beciul şi unde trebue spart.

Fără ajutorul acestor oameni, nu prea i-ar fi găsit pe evrei. Se ascunseseră bine. Mai ales când, trimiţând nevestele în oraş, după veşti, au aflat că la Chestură, unde totdeauna au fost serioşi, nu se glumeşte.

Grupul lui *Ştaerman Herv* (str. Ipsilante, 7), a fost scos din case de câţiva funcţionari C. F. R. ce locuiau în cartier. Aveau revolvere ca şi gardienii ce-i însoţeau.

Leon Davidovici (str. Pânzăriţei, 8) a fost scos din casă, împreună cu tatăl său, de gardianul *Roman,* soţul casieriţei dela Trianon, ce stătea vizavi chiar. Gardianul a venit însoţit de un ofiţer neamţ. Chiar la poartă tatăl a fost greu lovit cu un drug în cap. A murit în câteva minute, în braţele fiului.

Dimineaţa, oamenii au fost adunaţi mai ales la circumscripţii şi în curtea Inchisorii Militare dela Copou, alţii în curtea Geniului; după masă au fost duşi la Chestură, pe str. Vasile Alecsandri.

Iată-i pe cei dela circumscripţia 5-a. Câteva sute de oameni. La 5 după masă i-au scos din curtea circumscripţiei .I-au aşezat câte 6 în rând. Au pornit, încadraţi de gardieni. După câţiva paşi, coman-

dantul gardienilor, *Angelescu,* a oprit grupul. A dat ordin gardienilor să scoată pistoalele, pe evrei i-a rugat să ridice mâinile în sus. Atunci au căzut toate bagajele ce le luaseră evreii: paltoane, valize, pachete. Le-a luat cine a vrut.

Au pornit aşa, cu mâinile în sus. Unii, fioroşii, cu mâinile legate.

Drumul nu era plictisitor. In str. Apeduc au văzut primul mort, un bătrân. Câţiva soldaţi îl păzeau; căutau un fotograf, ca să trimeată nevestelor fotografii de pe front: ei, alături de duşmanii răpuşi. Cum fac vânătorii din Africa.

Dacă n'ar fi păzit bine cadavrul, îl furau alţi soldaţi (cum s'a întâmplat!) şi se fotografiau aceia. Aşteptau cu nerăbdare să se fotografieze ei întâi, ca pe urmă să închirieze altora cadavrul, pe bani buni.

Numai că acuma nu mai e ca dimineaţă: sunt cadavre destule, pentru toată lumea!

Mai încolo, copilul tinichigiului *Suchăr,* cu braţele şi picioarele desfăcute. Era împuşcat în mai multe locuri, potrivit cu vina, sau cu tăria cu care a *reacţionat* copilul.

Pe strada Cuza Vodă, sub bolta din faţa Camerei de Comerţ, erau adunaţi o grămadă de morţi care până atunci stânjeniseră circulaţia.

Tot pe Cuza Vodă, în faţa magazinului „Ghemul Verde", grămadă de femei, copii, bărbaţi; împrăştiaţi, parcă ar fi căzut din avion. Sânge, ca la abator. Mai erau calzi.

Pe strada V. Alecsandri, un neamţ tocmai împuşca în ceafă un bătrân. Ca să poată trece con-

voiul, neamţul a dat politicos deoparte cadavrul şi şi-a cerut scuze.

In faţa porţii dela Chestură, *Şmil Idelovici* şi croitorul *Moise Leib*, socru şi ginere, se ţineau strâns de mână. Nu-i mai putea descleşta nimeni. N'au vrut să moară despărţiţi.

Să urmărim alt grup. A fost „capturat" pe Smârdan.

La 4 după masă a trecut grăjdarul lui *Bercu Cohn*, din Smârdan, şi a văzut într'o curte vecină un grup de evrei. Ieşiseră din beci, după veşti.

— Râdeţi, măi jidani? Să vedeţi ce păţiţi acuş!

S'a întors cu militari români, cu soldaţi nemţi şi cu încă un civil, un tânăr, mecanicul *Indianu*.

— Aici stau jidani!

Au tras focuri până au eşit toţi evreii. Au scos şi din alte curţi. In stradă erau păziţi de gardianul *Munteanu*, care s'a gândit să lucreze şi pe cont propriu. Trăise numai între negustori evrei, aşa că învăţase ceva. A pus oamenii la zidul unei fabrici de sifoane, a încărcat arma, dar când să tragă, au mai venit doi gardieni, unul *Costică:*

— Nu trage! E ordin să nu se tragă în evrei.

— Da' jidanii nu ştiu asta!

Totuşi n'a mai tras. Se adunase prea multă lume. Ce era nevoie de martori, care să leşine şi să încurce trebile!

Au strâns vre-o 100. I-au dus, cu tămbălău, spre podul Bucşinescu. Aşa precum spunea consemnul general, toţi cu mâinile drept în sus, cât mai sus. Militarii şi gardienii care-i „însoţeau", aveau grije ca revolverele şi puştile să fie tot timpul îndreptate spre evrei.

Pe drum au întâlnit pe gardianul *Vasile* şi pe civilul *Mielu Casapu*. Aştia au poruncit evreilor să se culce. Au trecut peste ei:

— Ce moale e un pod de jidani! a spus, blând, *Mielu*.

Iar gardianul *Vasile* lovea cu revolverul pe care nimerea, sbierând:

— Mi-aţi împuşcat în Basarabia nevasta şi copiii!

Cine dracu'a pus, pe unul din evrei, vechi prieten cu gardianul *Vasile*, să-i spună:

— Cum i-am omorît, măi Vasile, când i-am văzut pe toţi azi dimineaţă în curte, acasă la tine?

Dacă tăcea, nebătut rămânea.

Incolo, nici un alt incident pe drum. Doar câteva bătrâne oarbe care tot aşteptau să fie îndemnate la drum.

Abia pe Elena Doamna, la linia tramvaiului, au văzut primul mort: băiatul *Natan*, măcelar din Bucşinescu.

Pe la „Viile Moldovei" a trecut un camion dela fabrica de bere Zimbru. In camion, un bătrân evreu, cu barbă. Nu era decât bătut. Soldaţii l-au dat jos. Avea bilet *„Liber"* dela Chestură. Venea cu camionul pentru că nu putea să umble, deşi într'acolo se dusese pe jos. Gardienii au văzut în urma convoiului pe *Herşcu Waldman* (str. Smârdan) care încerca să se strecoare, să fugă.

— Ia bătrânul în spate!

Era greu.

— Lasă-te mai uşor, că nu te mai pot ţine!

— Ba *trebue* să mă duci!

Până nu l-a mai putut duce. Era dator să fie în pas cu ceilalţi. L-a lăsat jos.

Unui neamţ i-a fost milă de bătrân şi l-a împuşcat.

La cabinetul dentar Sirota Grossu, grupul a văzut mort pe cârciumarul *Schneider*, pe un bătrân, pe un băiat, iar puţin mai încolo un grup şi mai mulţi împrăştiaţi. Era mai interesant decât pe front. Nici filmele cu gangsteri nu sunt aşa de palpitante. Era bucuria copiilor, care se strecurau, când nu-i vedeau mamele, şi priveau cu nespusă poftă:

Cinci bani — zece bani
O movilă cu jidani...

In faţa farmaciei Jelea, colţ cu Sărăriei, la staţia de tramvai, oamenilor le-a fost ruşine să lase morţii aşa risipiţi, ca gunoaele: le aşezaseră stive, ca lemnele de foc netăiate. Curgea sângele ca dintr'un deal cu mulţime de isvoraşe. Păcat că n'avem fotografii. S'au făcut fotografii, trebuia să se imortalizeze aşa ceva! Dar nu le-avem noi! Oameni curajoşi au imortalizat fotografic multe „naturi moarte" din acea zi.

Vaete şi ţipete ieşeau din toate curţile. Cu toată silinţa ce şi-au dat-o soldaţii ca să-i cuminţească.

Pe Cuza Vodă, mai multe femei goale, despletite, însângerate, încercau, pe rând, să se transporte una pe alta.

In faţa Camerei de Comerţ, un subofiţer, care lipea o Ordonanţă că nu-i voe să se circule pe stradă decât până la 7, a oprit grupul:

— Cine are bilet *„Liber"*, merge acasă.

Unul a avut: *Froimovici*, din Smârdan. A mers acasă.

— Şi cine n'are?

— Merge la Chestură şi-i se dă.

— Aşa?! Atunci haidem mai repede!

Au pornit evreii mai repede, să nu scape chilipirul...

Pe strada Lăpuşneanu, un ofiţer superior, evreu, *V.*, a fost arestat de o patrulă militară, condusă de un civil. Ofiţerul, în uniformă, a încercat să protesteze.

— Dacă te opui, te execut imediat!

A fost încadrat de doi soldaţi cu baioneta la armă şi dus la Chestură. Pe drum, trecătorii cunoşteau pe ofiţer:

— Vezi, ţi-am spus eu că jidanul ăsta e spion! Uite, îl duc jandarmii!

Iar la Chestură, unde erau comisari noui, munteni, care nu cunoşteau pe arestat:

— Poftim, s'a îmbrăcat în uniformă militară ca să tragă mai uşor în soldaţii noştri!

Când *căpitanul* Mardale a văzut pe ofiţerul *superior* evreu:

— Ce cauţi aici? De ce porţi uniforma militară? Vrei să induci în eroare opinia publică? Ia perchiziţionează-l! Rămâne arestat! E spion!

Ofiţerul superior evreu aduce pe această cale mulţumiri căpitanului *Mardale*. I-a salvat viaţa, ţinându-l în Chestură ca spion. Dacă-l trimitea în curte, ca jidan, vom vedea ce i s'ar fi întâmplat. Ce s'a întâmplat celorlalţi.

Aşa, fiind numai spion, a plecat singur acasă, a doua zi, după ce au terminat cu ticăloşii de nespioni.

Mult au avut de furcă autoritățile ca să inventarieze pe toți evreii din Iași.

Blum Leizer, muncitor, în vârstă de 21 de ani (str. Cucu Nr. 9) a fost scos din casă, împreună cu tatăl său, *Blum Moritz*, și cu vecinii: *Idel Goldner, Ciuraru Aron, Ciuraru Șmil*, etc., de către gardianul *Rusu* (statură mijlocie, blond, roș la față și gras). Gardianul i-a culcat la pământ, până a adunat un număr impozant, un număr care să nu-l facă de râs în mahala și în ochii superiorilor. Cu acest prilej s'au adunat mai mulți căruțași (nisipari din Tg. Cucului) și și-au încercat ciomegile pe spinările — așa la îndemână — ale celor culcați.

O coloană impozantă s'a format și în cartierul Tăitoarei: *Mircea Bachman*, muncitor (str. Cetatea Mică 1) fratele său, *Isac Bachman, Berkovici Wolff*, săpunar din aceeași curte, etc.

Cei mai mulți evrei din aceste coloane nu s'au mai întors niciodată. Nu se știe dacă au murit la Chestură sau în tren: avocat *Leizer Sand* (Str. Cuza Vodă. 42), nepotul său, *Jean Sand, Herman Awerbach, Moriț Weinstein, Pavel Goldenblat, Schreibel* și *Gratz* (proprietarii magazinului „Desfacerea"), liceanul *Laxer, Iacob Weissbuch*, familia, de șase persoane, a lui *Haim Bercovici*, funcționar (str. Eternității, 67), *Weissman Haim Șmil*, de 24 ani. (str. Sf. Andrei 3, azi str. Cucu, 3).

Fiul lui *Iosub Alter*, mare comerciant de fructe. din piața Sf. Anton, fiind ridicat de-acasă, tatăl său s'a dus să-l caute. Nici unul din ei nu s'a mai întors.

I. Zbr. a avut satisfacția să fie în convoi cu doi oameni de cultură: bătrânul *Haim Ghelber*, scri-

to:u *Carol Drimmer,* şi cu alţi fruntaşi ieşeni. A fost, oricum, o mângâere. Mai cu seamă când bătrânul *Gheiber,* una din cele mai valoroase figuri ale Iaşului, un adevărat înţelept din Biblie, a păşit, mândru şi nespus de impozant, în fruntea convoiului, ca un patriarh, însufleţind oamenii. Ce-are a face că a murit apoi într'unul din vagoanele plumbuite — în care vom intra curând —, şi a fost asvârlit din tren! Cei care au murit cu el, au murit fericiţi, ocrotiţi!

Samoil Baghen, din Elena Doamna 35, a fost ridicat de acasă şi încolonat împreună cu vecinii lui: *So omon Rosenblum, Pincu Simovici, Fruchtman Şimşa. David Lexer, Lazăr Fruchtman,* etc. Aproape de Abator, la întretăierea „Cinci drumuri", au înţeles ca e le e soarta. Au văzut acolo cadavrul bătrânului *Şaie Şechneer,* lovit de un glonte în moalele capului. Era plin de sânge.

In fa a institutului Notre Dame de Sion, un ofiţer român, care supraveghea descărcarea unui camion cu răni i militari, la spitalul nou creat acolo, a avut mi itărească bunăvoinţă de a insulta şi lovi pe evreii încolonaţi. Evreii, respectuoşi, n'au lovit înapoi, nici n'au insultat.

In piaţa Cuza Vodă, în faţa Băncii de Credit Român, erau adunate căpeteniile nemţeşti din oraş, să primească defilarea. Când a apărut convoiul, au dat ei, nemţii, onorul:

— *Ietzt seid ihr erledigt ein fur alle mal, verfluchte Bande!* (Acuma vom termina cu voi, odată pentru totdeauna, bandă blestemată).

Pe Ghica Vodă, la nr. 16, e o curte mare, cu 40

de chiriaşi. Un beciu cu hrube mari, unde se adăpostiseră, de bombardament, vre-o 80 de evrei. Când, la 9 dimineaţa, au venit militari români şi civili români (în frunte cu civilul *Vasile Buznea* din str. Tufescu, 10), civilii au intrat, cu felinare şi topoare, în beciu, şi au scos pe toţi evreii, după ce i-au bătut aşa cum antisemiţii ştiu să bată pe evrei. Au leşinat mai mulţi.

— Cum se poate că din atâta omenire nu s'a găsit unul să se opună?

M'a lămurit *Moscovici Oişie Leibu* din Ghica Vodă, 16, funcţionar de magazin:

— Dacă ştiam la ce ne duce, ne opuneam. Dar se înapoiaseră mulţi cu bilete *„Liber"* şi ni s'a spus că mergem şi noi pentru bilete!

In convoiul din care făcea parte *Şloim Schwartz*, funcţionar, din Smârdan 1, civilii români care însoţeau pe militarii români, i-au percheziţionat şi le-au luat banii. Ca şi toţi ceilalţi, au fost duşi cu mâinile în sus. Dar erau oameni în vârstă cari nu puteau ţine mâinile în sus. Cum lăsau puţin mâna în jos, soldaţii îi loveau cu patul armei şi'i tăiau cu baionetele. Aşa s'a întâmplat în faţa băii Zissu Herman, unde un evreu care nu ţinea bine mâinile în sus, a fost împuşcat de un neamţ (martor e *Cuşmaru David*, zugrav şi pictor de firme, str. Pantelimon, 20).

Poate că nu prea vă daţi seama ce înseamnă să ţii mâinile în sus, ceasuri întregi. Aflaţi că în India vă proclamă fakir pentru treaba asta. Până una alta, ia încercaţi să ţineţi cincisprezece minute mâinile în sus! Sau măcar cinci minute, haide!

Coloana lui *Solemer Isidor* (str. Ştefan cel Mare,

42, azi pe Elena Doamna, 45), în drum spre Chestună, a fost întâlnită de doi ofiţeri, la Cercul de Recrutare. Cei doi ofiţeri au silit patrulele să libereze pe evrei. Cu tot regretul, patrulele au fost nevoite să execute ordinul.

Convoiul lui *Iosub Weissman,* tâmplar, din Socola 142, convoi din care făcea parte şi cumnatul său, *David Iţic Meier,* (str. Căluşei, 5), a fost dus la Podul Roş de peste Bahlui. Erau acolo opt sute, poate o mie. Erau şi femei şi copii. I-au culcat pe mal, cu faţa în jos. Soldaţi cu mitraliere îi încadrau. Şi aici, tineri evrei dela Munca Obligatorie fuseseră puşi, înainte cu câteva zile, să sape gropi mari. N'aveau ce strica!

Ceferiştii din apropiere, — înfuriaţi că nu pot fi şi ei eroi pe front — au prins de veste şi au dat năvală, înarmaţi cu ce au găsit. Ceferistul *Gădea Petru,* (ce nume predestinat!) şi ceferistul *Cazacu Cassian,* amândoi de pe strada Socola, şi geambaşul *Costache Panaite* (Ţiganul), cotiugarul *Costică Damian,* aceştia tot de pe Socola, au dat cu ciomegile în grămadă, încât au însângerat pe mulţi. Soldaţii, ceferiştii, podarii, se întreceau care mai de care. Animator înfocat a fost şi *Petrescu,* fabricant de cazane pentru rachiu.

Prin mulţimea adunată aici au zărit şi un rabin din Botoşani *(Botoşaner Rebe).* L-au asvârlit în Bahlui. S'a înecat! (Martor e *Iţic Moritz,* funcţionar, str. Socola, 113).

Pe la 10 dimineaţa a trecut cu maşina gardianul *Mănuţă Constantin,* şoferul Chesturii Iaşi. A văzut ce se petrece pe malul Bahluiului şi a anunţat pe

Colonelul *Chirilovici*, chestorul Poliției Iași. Colonelul, împreună cu alt ofițer superior, a dat fuga cu mașina. Era îmbrăcat civil.

Pe drum a întâlnit, în strada Palat, un convoi de evrei. I-a trimis acasă.

Ajuns pe podul Bahluiului, colonelul a întrebat pe sergentul român care comanda grupul de mitraliere și care se pregătea să mitralieze:

— Cine v'a dat ordin?

— Domnul colonel *Chirilovici*, Prefectul.

— Eu sunt colonelul *Chirilovici!*

Sergentul s'a fâstâcit; numai o clipă:

— Ei, ne-am gândit să facem noi singuri dreptate!

Colonelul a trimis acasă pe toți evreii adunați acolo (schingiuiți, însângerați, cei mai mulți abia s'au putut urni), iar pe sergent l-a luat cu el.

Sergentul era uluit, nu-i venea să creadă. Soldații la fel, șovăiau.

— Cum, pe jidani?!... Sunteți într'adevăr domnul colonel?

De altfel colonelul *Chirilovici* a eliberat pe mulți din cei aduși la Chestură de nemți. Cârciumarul *Schneider* se întorcea dela Chestură, eliberat de colonel. L-a întâlnit pe stradă tocmai neamțul care-l arestase dimineața. L-a împușcat pe loc, pe strada Păduríi și s'a dus apoi să facă scandal chestorului.

Nu toate comisariatele au fost de acord cu cele ce se făceau evreilor. La Comisariatul 2 Nicolina, comisarul-șef *Șuvei*, comisarul *Mircescu* și subcomisarul *Coșniță*, au oprit sute de oameni, i-au adăpostit în beciu, în clae de fân, într'o casă părăsită.

din apropiere. Ba şeful a trimis gardieni să le cumpere mâncare şi să le aducă apă. Iar lui *Iosub Weissman,* din Socola 142, i-a dat şi pansament să-şi pună la rană. Au ţinut acolo oamenii până Marţi seara, când s'a terminat urgia.

Oamenii s'au revoltat mereu:

— De ce nu ne trimiteţi la Chestură, să scoatem bilete *„Liber"?*

— Nu vă duceţi acolo, că vă omoară!

Mulţi au protestat. Au trebuit să-i reţină cu forţa, pe câţiva chiar cu bătaia. In felul acesta i-au scăpat dela moarte, cum vom vedea.

Mai din toate cartierele au fost ridicaţi evrei şi îndreptaţi spre Chestură. Mai cu seamă din Păcurari, Brătianu, Lăpuşneanu, din jurul Chesturii, adică din partea de N. şi N. W. a oraşului. Din alte cartiere au venit evreii singuri, pentru bilete *„Liber"*.

Alţii, însă, n'au mai fost duşi până la Chestură. Au fost cruţaţi, adică împuşcaţi acasă.

Curgeau convoaele şiroae, şi nu se mai terminau. Era greu să-i ducă până la Chestură, n'aveau destul personal. Cu tot regretul, au fost nevoiţi să mai împuşte pe drum, sau acasă.

O patrulă a sunat la dr. *Manole Solomon*, în str. Brătianu. A venit chiar doctorul să deschidă. L-au împuşcat pe loc, fără nici o vorbă. Milităreşte.

La fel pe dr. *H. Solomovici,* din aceeaşi clădire. Aici a intrat un militar român, un plutonier. Un singur om!

— Mai am numai un glonte! a spus, din prag, obosit de câtă datorie îndeplinise el până aici.

A descărcat ultimul glonte în capul doctorului. Dar mai erau oameni în casă. Viu, numai unul, ginerele doctorului, avocatul *Finckelstein*. Ceilalţi erau lungiţi mai dinainte la pământ.

Plutonierul a cercetat atent revolverul. Nu, nu mai era nici un glonte:

— Bine, cu altă ocazie!

A salutat frumos, milităreşte, şi a plecat, simplu, mulţumit.

Familii întregi au fost desfiinţate. Iată o bătrână, care are o dugheană cu mere. A avut trei băieţi şi trei fete. Insuraţi, măritate. I-au ucis toţi trei băieţii şi toţi trei ginerii. Are acum în casă şase văduve. Ea însăşi e văduva unui invalid din războiul trecut. Toate trăiesc din dugheana cu mere.

Pe rabinul *Safran*, şef-rabin al oraşului, de pe str. Elena Doamna, l-au împuşcat (nu l-au nimerit decât la picior) pentrucă în casa lui s'ar găsi mitraliere şi un post de radio-emisiune.

După aceea au căutat, dar n'au mai găsit nimic. In vreme ce-l împuşcau, complicii, desigur, dosiseră totul. Dacă ar fi căutat întâi, şi apoi îl împuşcau, poate...

Masacre numeroase au avut loc pe str. V. Conta, Brătianu, Vasile Stroescu. Pe Vasile Stroescu a fost împuşcat, în pivniţă, dr. *Cazac Averbuch*. Se pare că a fost arătat de servitoarea lui.

Dar n'au fost ucişi, în tot Iaşul, în acea zi, mai mult de 8000 de evrei.

Tot pe strada Brătianu, în casa unde a fost ucis dr. *Manole Solomon*, a fost împuşcat comerciantul *Oiirenbaum*. După care nemţii l-au aşezat în pod.



la fereastră, la o mitralieră adusă în grabă, şi l-au fotografiat, spre a dovedi că într'adevăr omul a tras în stradă cu mitraliera.

La fel au făcut cu avocatul *Altein*, şi cu alţii. Fie că întâi au fotografiat pe om la mitralieră şi apoi l-au împuşcat, fie că întâi l-au împuşcat şi apoi l-au fotografiat la mitralieră. Variante potrivite cu concepţiile fiecăruia. Armata se bucură, doar, de libertate, iniţiativa nu trebue neglijată.

Când i s'a arătat profesorului *dr. Tănăsescu* o asemenea fotografie, a rămas adânc impresionat:

— Nu mi-aş fi închipuit ca evreii să tragă! Dar în faţa probelor!... E de necrezut! Totuşi...

Se pare că povestea că s'a tras în stradă din casele evreilor, nu ar fi o invenţie. Se pare că a fost arestat şi dus la Chestură, şeful legionarilor, *Ventonică;* iar alţi vre-o 20 de legionari ar fi fost împuşcaţi în acea zi, prinşi că trăgeau din casele evreeşti părăsite.

Coloana lui *Embra* (pseudonim pentru ziar), 40 de oameni, a fost adunată de 4 golani, zdrenţăroşi, desculţi, dar fiecare cu câte un revolver bun. (De unde au luat toţi aceşti mahalagii civili, revolvere, e o chestiune care nu ne priveşte). In drum spre Prefectură, militarii nemţi cantonaţi la Notre Dame de Sion i-au fotografiat din belşug. Din nouă bărbaţi ridicaţi din curtea lui Embra, şase au fost omorîţi la Chestură, doi au ajuns la Călăraşi, unul din aceşti doi a murit la Calăraşi, celalt, farmacist, s'a întors la Iaşi, dar aşa fel încât îi era tot una dacă nu se mai întorcea. Singur Embra a scăpat dela Chestură, a fost trimis acasă.

Sacagiu Mendel, din Smârdan 55, şi cu ai lui, au avut noroc. Au intrat la el mai mulţi militari români şi câţiva civili români, vagabonzi din mahala.

— Aţi tras în armata română! Mergeţi cu noi la Misiunca germană!

— Dacă am fi tras, n'am ştie şi noi?

— Mai vorbeşti? Unde-s armele? Scoate armele!

Au răscolit peste tot, după arme. L-au căutat şi în buzunare pe *Sacagiu:*

— Ia să văd dacă n'ai ascuns în pantaloni vre-o mitralieră!

— E cam rupt buzunarul. Nu cred s'o mai găsiţi!

— Aveţi tunuri în pod?

Au căutat. N'au mai găsit nici tunurile. Te joci cu jidanii?

Când să-i scoată din casă:

— Bani aveţi?

Da, asta aveau.

Au dat fiecărui militar câte o mie de lei, vagabonzilor câte 50 de lei.

Asta a fost tot. Militarii au plecat. Dar era să fie scandal mare, după câteva zile. Unul din vagabonzi, nemulţumit că lui i s'a dat numai 40 lei şi celorlalţi 50, (nu mai aveau oamenii) a pârît pe evrei că au şperţuit pe militari...

III. La Chestură

Aşa dar, evreii din Iaşi, mai cu forţa, mai de voe bună, s'au adunat la Chestură. Au umplut beciul, podul, sălile, pe urmă curtea. Au fost aduse şi câteva familii româneşti.

— Cum se face că, deşi Duminecă, toţi funcţionarii Chesturii sunt la serviciu?

— Ce să facem, noi nu mai avem nici o putere, nemţii au preluat Chestura!

La un moment dat a venit pe sălile Chesturii un bărbat de 35—40 ani.

— Ascultaţi aici: în curtea chesturii s'au găsit dosite steaguri roşii şi lanterne. Dacă în jumătate de oră nu se prezintă vinovatul, vă punem la zid câte zece şi vă împuşcăm! In jumătate de oră, aţi auzit?

In curte se aflau două mese, la care lucrau comisarii *Iancu Gh.* şi *Titus Raboveanu*. Cei doi comisari triau mulţimea aşezată pe două rânduri. Cine avea Biroul Populaţiei în regulă, primea un bilet: *Liber 29 Iunie 1941*, cu stampila Chesturii şi putea pleca. Dar cei mai mulţi fuseseră ridicaţi desbrăcaţi, n'aveau actele la ei. Sau, alţii, foarte mulţi, au fost jefuiţi pe drum, când i-au încolonat. Li s'a furat nu numai ce aveau în mână ori în bu-

zunar, ci chiar hainele şi încălţămintea din picioare. Deaceea au fost atâţia goi, ori sumar îmbrăcaţi, la Chestură (*Cuşmaru David*, zugrav şi pictor de firme, str. Pantelimon, 20).

Cei doi comisari, înţelegători, au mai strecurat şi altora câte un bilet *Liber*, când nu-i observau agenţii. In felul acesta a obţinut un bilet avocatul *Gherner*, secretarul Comunităţii evreeşti. Dar el n'a vrut să plece până nu-s eliberaţi şi ceilalţi evrei. Şi căra apă pentru coreligionari. Cu greu a fost silit, în cele din urmă, să plece. N'a ajuns bine acasă, şi altă ceată civilă-militară l-a ridicat iar, cu fiul său de 14 ani. Iar au fost aduşi la Chestură; de astădată cei dela poliţie au fost mai prudenţi: dela intrare — cum vom vedea — li s'au spart capetele, aşa că n'au mai trăit mult.

La un moment dat, comisarii au început să elibereze femeile şi copiii sub 15 ani, după aceea bătrânii şi infirmii. Despărţirea n'a fost tocmai uşoară. Se apropia termenul de jumătate de oră când bărbaţii urmau să fie puşi câte zece la zid, pentrucă nu declaraseră drapelele roşii. Soţiile au refuzat să-şi părăsească soţii, ori copiii. Aşa se face că au rămas acolo destule femei şi copii, mai ales că ordinul de eliberare a femeilor şi copiilor n'a putut pătrunde până în beciu, nici urca până în podul Chesturii.

In curtea Chesturii, unui bătrân evreu i s'a făcut rău. L-a observat căpitanul *Darie* şi l-a trimis îndată acasă.

La prânz, cei doi comisari au plecat, după ce au eliberat neevreii. Au promis să revină după

masă. Evreii au recăpătat încrederea; dar comisarii n'au mai revenit.

In schimb au apărut soldaţi din SS şi din Organizaţia Todt.

Peste drum de Chestură e o biserică. Biserica are gard. Soldaţii din SS au smuls câte un par din gard, au trecut de o parte şi de alta a porţii Chesturii, unde evreii aduşi intrau şi tot intrau. S'au asociat şi jandarmii români, — mai puţin evlavioşi — cu simple bâte, cu drugi de fier. Au format cu toţii o alee de vre-o 30 de metri, dela Primărie până la intrarea în Chestură, pe unde treceau evreii, şi au început a lovi, din toată puterea, şi numai în cap. N'a scăpat aproape nici un evreu. Care cădea, era lovit până nu se mai mişca. In timp ce loveau, nemţii rânjeau cu pasiune, numărau toate loviturile, şi-şi comunicau recordurile. In schimb românii erau foarte serioşi, chiar gravi, demni, cum trebue să fie un funcţionar în timpul slujbei.

Evreii în viaţă, răniţii, trebuiau să descongestioneze intrarea de cadavre: le târau în curte şi făceau movile. Fiii târau cadavrele părinţilor, părinţii târau cadavrele copiilor, fiecare trebuia să aibe grijă de familie. Dacă se nimerca să cadă şi câte unul fără familie, îl apucau doi gardieni, unul de cap, altul de picioare, îl balansau de câteva ori, să-i facă vânt, şi-l asvârleau sus, pe dealul de cadavre, de muribunzi şi de vii.

Chiar funcţionarii Chesturii erau îngroziţi de ce se petrece. De indignare, cei mai mulţi au plecat acasă.

Ca la abator intrau pe poartă evreii, cu mâinile veşnic în sus, cu ochii holbaţi, figuri din cele mai

aiurite, nebuni. N'a schiţat nimeni un gest de apărare sau fereală. Ajungeau la poartă, îşi căpăta fiecare porţia de ciomege în cap şi alerga, care mai putea, mai departe în curte, unde se prăbuşea peste ceilalţi. Pivniţele Chesturii gemeau de evrei, curtea gemea. Bărbaţi, femei, copii. Era o curte plină de gemete, de vaete, de ţipete de tot felul. Zeci şi sute de ţeste sfărâmate, sute şi mii de oameni schingiuiţi, desfiguraţi. Să notăm şi noi măcar câteva nume: *Lache Freitag, Iuju Prenisleanes, Lupu Zilberman, dr. Roscu, Olănaşu,* etc. Iar dintre cei ucişi în curtea Chesturii: *Iancu Şoicaţ,* (Mârzescu, 22), cu fiul său, *Sami Şoicaţ,* de 19 ani, şi bunicul, *Haim Segal,* de 75 ani.

Pentrucă nu mai era loc şi veneau mereu alţii, a intrat în curte o maşină grea şi a împins şi îndesat oamenii, trecând peste ei. S'a mai făcut loc destul.

Pela ora 1,30 după masă, un ordin a pornit din Chestură. Jandarmi români, civili români, militari nemţi, au înconjurat Chestura.

Pela 2 au intrat în funcţie armele, la comanda unui locotenent de jandarmi. S'a tras necontenit în curtea Chesturii; mitraliere, arme automate, puşti, s'au luat la întrecere, dar toate au învins. Gardienii cari păzeau pe evrei, au rămas şi ei înmărmuriţi şi s'au aruncat la pământ.

S'a tras şi din casele vecine, din poduri, unde se aflau nemţi. Sburau olanele depe acoperişul Chesturii. Timp de o oră s'a tot tras. Trăgea în evrei cine vroia. Cine trecea pe stradă şi avea armă. Cine avea de răzbunat vreo rudă sau un prieten

mort pe front. Curtea vastă era o împărăţie, un basm de sânge. Sânge, ţipete, vaete.

Intâi s'a tras în picioare. Doi rabini, din Smârdan, 18, s'au aşezat în faţă, să acopere pe alţii. Au fost doborîţi imediat. Dumnezeu nu era de faţă.

Călcai numai pe morţi şi răniţi. Mulţi evrei, neatinşi, au fost înăbuşiţi de vii, sub morţi şi răniţi. Erau şi unii cari au mai rămas în picioare. Nemţii şi jandarmii români s'au repezit şi i-au doborît cu patul armei ori cu ciomegele. Curtea era un lac de sânge; morţi, muribunzi, gemete.

La ora aceea (5—6) se aflau în chestură: generalul *Stavrescu*, generalul *Barozi* şi colonelul *Bădescu*. Aceştia n'au tras, n'au bătut, n'au intervenit, n'au oprit.

Şi se mai aflau mulţi amatori fotografi, mai ales nemţi, cari au scos o mulţime de fotografii.

După care a început iar trierea oamenilor. Numai a celor vii. Ii treceau dintr'o parte a curţii, în alta.

— Goliţi buzunarele!

Au asvârlit, grămadă, toate obiectele, banii.

— Şi actele să le asvârlim?

— Dar la ce mai aveţi nevoe de ele?

Au aruncat şi actele. A fost un deal întreg de acte evreeşti, Biroul Populaţiei mai ales.

— Acuma hai plecaţi acasă!

Au dat fuga pe poartă. Cum s'au depărtat puţin, o salvă de mitraliere, dela spate, i-a culcat la pământ. Erau obosiţi.

Pe scările Chesturii, un soldat cu o mitralieră. Mereu trăgea în aer. Ii speria numai, se distra şi voia să-i distreze. Evreii se ridicau să se ascundă.

Trăgea atunci în ei. Mereu se prefăcea că trage în ei. Dar nu scăpa decât câte un răpăit care culca doar câţiva. Joaca a ţinut până la 6 seara, când soldatul, flămând, a mers la masă.

Dar tot au mai rămas evrei la Chestură. Au mai rămas mii. Vii. Au fost ţinuţi culcaţi cu faţa la pământ.

La un moment dat soldaţii au adus două mitraliere, chiar în mijlocul evreilor. Evreii şi-au făcut repede ultima rugăciune. Dar nu, soldaţii se distrau numai:

— Proştilor!

— Fricoşilor!

Au început să desfacă tacticos piesele, să le cureţe pe îndelete, le-au aşezat la loc. Pe urmă abia, când au captivat îndeajuns atenţia spectatorilor, au început să tragă, cu sete şi cu foame.

Bine înţeles că nu s'a tras ore în şir, fără întrerupere. Au fost mai multe pauze. In pauze, gardieni şi agenţi, ca şi soldaţi nemţi, se plimbau în curte şi cereau, ori smulgeau, tot ce aveau oamenii de preţ: stilouri, ceasuri, inele. Lui *Samuil Boghen* (Elena Doamna 35), un jandarm român i-a smuls ceasul de aur şi lanţul. Aveau şi dreptate:

— Viaţa voastră e pierdută, le-a cuvântat un gardian, n'are rost să mai ţineţi la voi toate astea! Cine ştie unde or să putrezească, sau în ce mâini or să cadă! Decât să le ieie nemţii, duşmanii dv., mai bine să rămână la noi, că se cheamă că suntem dintr'o ţară!

Poate că evreii nu s'ar fi lăsat aşa de uşor convinşi. Evreii sunt grei de cap, chiar în asemenea



Avi Zigutolu Kirschner **Poftiţi, vă rog !**

împrejurări. Dar abia acum îşi aminteau că a fost o zi neobişnuit de călduroasă, că nu luaseră nimic în gură, şi-i chinuia setea. Dădeau totul pentru o gură de apă. Şi agenţi miloşi au venit cu câte două căldări: una cu apă, una goală. Dădeau oamenilor o cană cu apă, şi pentru asta le goleau buzunarele şi umpleau căldarea adusă goală. Curios: nu cereau bani, numai obiecte de valoare!

La început, evreii singuri — cei valizi — se duceau în spatele clădirii şi aduceau apă şi pentru ceilalţi. Dar i-a zărit un subofiţer neamţ:

— *Wasser nicht!*

Şi a spart toate sticlele de apă.

Acelaş subofiţer neamţ s'a urcat în balconul Chesturii şi a fotografiat oamenii din curte.

Tot într'una din aceste pauze, sergentul *Radu* (dacă reţin bine numele) a observat în curte un bătrân cu barbă, care se furişa, speriat, aiurit. A strigat unui caporal de lângă el:

— Ia adă încoa pe jidanul ăla!

— Mai rup pingelele până la el? Il nimeresc şi de-aici!

— Nu-l nimereşti!

— Il nimeresc, dom'sergent, drept în cap!

— Nu-l nimereşti!

— Hai pe-o ţigară!

— Hai!

A luat ţigara.

— Mai dai două ţigări dacă îi nimeresc şi pe ăi doi jidani de colo, tot în cap?

— Ia mai du-te dracului! Vrei să-mi iei toate ţigările?

După o zi întreagă de activitate la Chestură, evreii şi neevreii au obosit.

Pe la 7 seara, s'a spus evreilor că li se dă drumul. A venit un general român, a cercetat situaţia, a încurajat oamenii:

— Aţi fost aduşi pe nedrept. Veţi fi eliberaţi!

Şi a dat ordin să fie eliberaţi. Dar n'au fost eliberaţi!

Deodată a sunat alarma aeriană. Evreii din curte s'au ridicat, au căutat să se pună la adăpost şi s'au răspândit care încotro, în curtea vastă şi în curţile vecine. Au forţat şi gardul dela curtea Primăriei. Erau şi acolo mitraliere.

Pentru această încercare *de evadare*, mitralierele şi-au făcut din nou datoria. 500 de oameni au căzut de data asta. Sunt tocmai cei despre care, dacă vă amintiţi, a apărut atunci un comunicat oficial în toate ziarele, arătând că 500 de judeo-comunişti au făcut rebeliune la Iaşi!

In toate curţile vecine, nemţii, prevăzători, instalaseră mitraliere. Dar şi în casele vecine instalaseră.

400 de evrei s'au adăpostit, din cauza alarmei, în sala Sidoli. Pe la 5 au fost descoperiţi de nemţi, cari au intrat trăgând cu revolverele:

— *Heraus die Juden!*

O mitralieră instalată pe scenă a ucis pe toţi cei 400 de spectatori gratuiţi, de pildă pe *Blum Moritz*, din str. Cucu, 9. Numai cei ascunşi în foyer au scăpat *(Pavis Gherş*, str. Sf. Andrei, 41 azi pe Smârdan 56). Câteva mitraliere nemţeşti au fost instalate chiar pe acoperişul bisericii de vizavi

de Chestură. Şi de-acolo au tras, mai bine ca de oriunde.

Dar tot mai rămăseseră mulţi evrei în viaţă. Mai ales că veneau neîncetat, fără ruşine, convoaie şi iar convoaie. Militarii din frăţia de arme erau obosiţi. Nu se putea continua aşa. Trebuia încercat altceva.

Au adus, deci, în curte, cazane cu benzină şi au promis evreilor că în felul ăsta vor termina mai repede, spre binele tuturor. Asta vroiau şi evreii.

Numai că nu evreii decid.

Se pare că gluma ieşise mai serioasă decât se prevăzuse. Deaceea, când s'au mai adus, seara, grupuri de evrei, erau întâmpinaţi de un căpitan neamţ care se adresa soldaţilor:

— Au făcut ceva?

— Nu!

— Atunci plecaţi acasă! Noi am preluat paza oraşului. Nu mai împuşcăm pe nimeni.

Şi evreii au plecat acasă.

După ei au pornit şi automobilele cu megafoane, să liniştească populaţia:

— Apăraţi-vă singuri, spuneau megafoanele poliţiei, că noi nu vă mai putem apăra!

Toată noaptea au circulat camioanele de gunoi ale Primăriei, transportând morţii din curtea Chesturii.

Evreii din Chestură, rămaşi încă în viaţă, au fost puşi să adune morţii, lângă poartă. Au ajutat şi gardienii. Au făcut stive, parcă erau lemnele pentru o iarnă întreagă ale unei mari instituţii. Un parapet roş pestriţ.

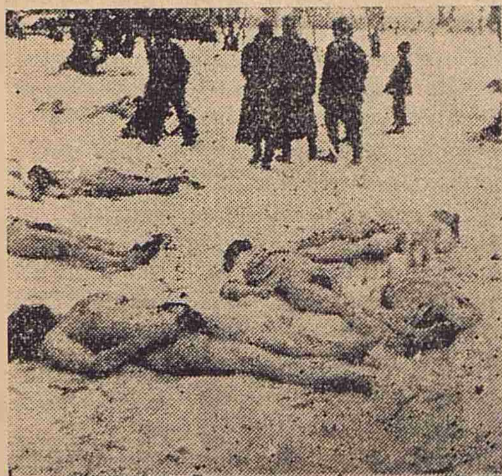
Aceiaşi evrei vii au încărcat în camioanele Primăriei pe coreligionarii morţi.

Ce s'a făcut cu morţii? O foarte mică parte, 225, a fost duşi în cimitirul israelit; trei şanţuri paralele, fiecare cu câte 75 cadavre. Restul?! Miile?!

In zori s'au adunat şi căruţele de gunoae ale Primăriei. Au fost trimise câte 10 în diferite cartiere, să adune şi morţii de pe străzi.

Nici cu morţii ăştia nu se ştie ce s'a făcut. Nu se ştie nici măcar câţi au fost!

Două zile au tot transportat căruţele de gunoi ale Primăriei, fără încetare, cadavre. S'au îndreptat spre gropile de gunoi din comuna Copou. Acolo or fi şi astăzi.



Totuşi, convoaele următoare s'au strecurat tot mai greu. Era întuneric beznă, răsunau împuşcături, se auzeau ţipete, vaete, oamenii se loveau de morţi, cădeau. Dar gardienii au mai putut controla buzunarele oamenilor, şi dacă evreii se opuneau, aveau ei leac pentru asta, că nu degeaba le dase statul bâte.

In cele din urmă, cu ajutorul lui Dumnezeu, toţi cei vii au ajuns la gară.

In faţa gării, pe o suprafaţă care creştea cu cât se adunau convoaie noui, mii de oameni culcaţi la pământ, aşa cum li s'a poruncit, unul cu capul între picioarele celuilalt, ca să nu vadă nimic.

Un neamţ pe motocicletă, cu far puternic îndreptat spre mulţime, trăgea din când în când un foc în aer, din cele două revolvere cu care îşi împodobise mâinile:

— Cine ridică capul, sau vorbeşte, e împuşcat imediat! Inţeles?

— Da, da! a trebuit să strige mulţimea, bine ascuns fiecare între picioarele vecinului.

Cei care-i păzeau n'au stat degeaba şi i-au buzunărit între timp. Lui *Samoil Boghen*, (Elena Doamna, 35), un neamţ i-a scos 12.000 lei.

Cele două tanchete ce-i escortaseră, manevrând pentru întoarcere, au fost silite să treacă peste cei întinşi pe jos. N'au fost striviţi prea mulţi, au mai rămas destui.

Pe la 10 noaptea a început numărătoarea. Fiecare trebuia să strige, pe rând, cifra care urma. Dar pentru că aveau capul ascuns şi nu vedeau când le vine rândul, un comisar civil, dela Chestură, bine-



voise să vină în ajutorul oamenilor. Pe care îl lovea zdravăn cu vârful cizmei, sau — când a obosit— cu un ciomag, însemna că i-a venit rândul şi că trebuia să spună repede cifra lui.

S'au numărat vreo 4.000.

Două ceasuri au stat oamenii întinşi la pământ. Toţi au fost buzunăriţi şi jefuiţi, spre satisfacţia Patriei care se vedea răzbunată.

Pe urmă s'a format o uliţă îngustă, dela popor până la tren, din gardieni şi agenţi, din soldaţi nemţi şi soldaţi români. Fiecare evreu trebuia să fugă, cât putea, — ba nu, cât *se* putea — derepede, până la vagon. Care întârzia — şi erau cam leneşi oamenii — era îndemnat prin lovituri şi ghionturi.

Erau vagoane de marfă, închise complect. 35 de vagoane. Cu scânduri bătute la ferestre, ca să le acopere cu desăvârşire. Aleseseră vagoane în care cu o zi înainte fuseseră aduse butoaie cu carbid. Le-au mai uns cu sulf pe dinăuntru, ori le-au văruit. Ca să se astupe orice crăpătură, ca să se absoarbe orice umezeală.

Erau vagoane cam înalte. N'aveau scări. Trebuia să sari repede înăuntru. Cine nu urca repede, era îndemnat de baionetele soldaţilor. Dar nu aşa, simple împunsături. O băgau în spatele oamenilor şi o răsuceau ca tirbuşonul, de câteva ori. Ori îşi făceau datoria, ori nu! N'a murit nici un sfert din evrei. Dar şi cei morţi au trebuit să fie urcaţi în vagon, aşa era ordin: să nu rămână sămânţă de jidan pe jos.

La început au băgat în vagon câte 80. Când

au văzut că n'or să ajungă vagoanele, au mai adăugat câte 10 oameni de vagon. Şi iar câte zece. Şi iar. Au îndesat până la 140 şi 150, clae-grămadă. Au bătut gratiile cu tablă pe care au scris cu cretă: *Jidani comunişti*. Pe urmă au sigilat vagoanele, ca să nu se strecoare neghină printre evrei.

Se spune că au fost câteva cucoane românce în gară, şi au protectat. Să dea Dumnezeu să fie adevărat!

Trenul a fost ţinut opt ore în gara Iaşi, pe o linie laterală. N'a pornit decât după ce s'au convins că vagoanele sunt ermetic închise, că nu mai poate ieşi nimeni şi mai ales că nu mai poate intra nimic.

Inspectoratul de jandarmi din localitate a binevoit să pună la dispoziţie, în mod oficial, un număr de jandarmi români pricepuţi, cari împreună cu un detaşament de gardieni publici, au însoţit trenul, ca totul să decurgă în cea mai perfectă legalitate.

V. Trenul Iaşi-Călăraşi

Am citit odată o statistică americană, unde se arăta că la fiecare două minute moare, în lume, un om. Nu ştiu cum au făcut americanii statistica, înainte de a afla de acest tren.

Atâta omenire într'un vagon, nu poate sta decât în picioare. Noroc că erau prea mulţi, aşa că se sprijineau unul pe altul. Printre picioare, copii, printre copii, picioare. Pădure tropicală. La fel de cald. S'au desbrăcat. Femei, bărbaţi, copii. Toţi complect goi.

Dar mai erau şi morţii, mai erau şi răniţii.

Morţii s'au prăbuşit la pământ. Au stat cât au stat în picioare, amestecaţi printre cei vii; dar pentru că nu se ţineau pe picioarele lor, ci pe ale celorlalţi, care nu-i mai puteau suporta, s'au prăbuşit. Dacă s'au prăbuşit, au avut cei răniţi pe ce şedea. Dar şi răniţii au început să se dărîme, câte unul, câte doi, aşa că au avut şi cei vii pe ce să şeadă.

Insfârşit, în privinţa asta s'ar mai fi descurcat ei. Deşi, sub ei, se sbătea, se mişca încă, un val de muribunzi.

Era întuneric beznă, nu ştia nimeni cine mai e în vagon, sau lângă el.

Dar căldura de afară (căldurile tropicale de Iulie) şi căldura dinăuntru, în vagon închis, cu atâţia oameni, au amintit iar oamenilor că li-e sete. Nu e nici o exagerare: uitaseră că li-e sete. Cum aici nu mai aveau alte preocupări, şi-au amintit. Au început să strige să li se dea apă. N'auzeau decât ei. Câţiva, mai aproape de ferăstruica cu gratii, au început să desfacă tabla, cu bricegele. Au desfăcut-o. Nu era rău. Dar, într'un vagon, un student, înebunit subit, a început să sbiere:

— Sentinelă! S'a deschis uşa!

Sentinelele, aflate pe acoperiş, au întins armele spre ferăstruica deschisă şi au tras în vagon. Dar ce contau câţiva morţi în plus, pe lângă cei din vagon!

In vagonul lui *Herşcu Waldman*, oamenii au găsit 60 de curele militare. Le uitaseră, sau le-au lăsat anume? N'are importanţă. Câţiva s'au spânzurat cu ele: *Froiche Maţaru*, din str. Columb, *Aizic* din str. Tăitoarei... Câţiva chelneri, vreo patru, şi-au tăiat vinele. Alţii, mai comod, au înebunit: comerciantul *Solomon Kahane*. *Carolică Cohn*, din str. Smârdan, băiat de bogătaş, striga mereu în noapte:

— Marie, adă vin din beciu!

Asta îi mai potolea setea.

Căldura era grozavă, povestesc supravieţuitorii. Nu se puteau mişca. Amorţeau. Cu greu izbutea unul să se caţăre pe pereţi, călcând peste vii, peste morţi, ca să aibe mai mult aer. Sus, cel puţin, aveai avantajul că găseai o stinghie de care să te spânzuri. Când s'a spânzurat primul, oamenii au protestat. Au întins mâini neputincioase.

— Lasă, e mai bine aşa!

— Cum!?!

— Incearcă!

Curând, se legănau sus trupuri goale şi negre, cum se leagănă curelele goale şi negre de care te ţii în tramvai.

Când s'a luminat bine de zi, fiecare vagon şi-a făcut gospodăria: au aşezat morţii deoparte, la perete, ca bănci, să aibe pe ce şedea. Erau, de fiecare vagon, între 20—40 de morţi.

Au început a pândi răniţii. Pe motiv că vor să le panseze rănile, se repezeau să sugă puţin sânge. Alţii se făceau că pansează rănile cu batista: o muiau în sânge şi-şi ştergeau buzele. Au fost chiar cazuri când se repezeau cu cuţitul în vecin, să-i lase sânge. Câţiva au muşcat din vecini, să-şi astâmpere setea.

Şi mereu strigau să li se dea apă. Fiecare, potrivit cu firea lui. Unii pretindeau, violent, alţii implorau, domol. Un cor de ţipete disperate şi un cor de zumzete lugubre, acompaniau tictacul trenului...

— Nu risipiţi urina! a strigat deodată, indignat, un student medicinist, unuia care urina într'afară.

Atâta a trebuit oamenilor. Şi-au astâmpărat setea cu urină. Urinau în palmă, în pantofi, în ghete, că n'aveau pahar, şi aşa beau. Dar iar le-a fost sete. Se rugau unul de altul pentru câteva picături de urină. *Strul Lupu* l-a rugat pe *Samoil Boghen*, (Elena Doamna 35) să-i dea o palmă cu urină. *Lupu* a refuzat: cum să facă aşa o ruşine unui bun prieten? Numai când l-a văzut că altfel moare, s'a înduplecat.

Frizerul *Iosif Froimovici* din Piaţa Unirii, era

în vagon cu băiatul său *Adelică*, şi ginerele său, *Bercovici Mozes*. Tatăl leşinase de sete. De două ori a urinat băiatul în gura lui. Vedea că moare. A treia oară, ne mai având urină, i-a stors în gură cămaşa cu sudoare. Au scăpat toţi trei.

Dar curând n'a mai avut nimeni urină.

— Oameni buni, dau o mie de lei pentru un pic de urină!

— Eu dau două mii!

S'a dat până la 5.000. Circulau miile ca la cazinou.

Intr'un vagon, ultimul care a mai avut urină a fost un cantor. A dat la mai mulţi, câte puţin, să-şi ude batistele, ca să-şi şteargă buzele. N'a vrut să ieie bani:

— Cum o să iau bani? Lasă, îmi daţi înapoi la Iaşi!

Câteva picături au căzut jos. S'au repezit ca lupii, s'au încălecat, s'au împins crâncen, unul a reuşit să soarbă de jos. Altul s'a repezit cu gura în gura lui şi a căutat să-i smulgă prada. Dar primul, triumfător, a izbucnit în hohote de râs batjocoritor: o şi înghiţise.

Atunci au observat că şi podeaua e plină de sânge (şi noroi) şi au lins-o toată, cu atâta poftă, că au făcut podeaua nou-nouţă.

Femeile urinau pe rochiile strânse ghem (n'aveau vase) pe urmă se grămădeau toate să sugă câte un colţ al rochiei astfel udate.

Nevoile şi le făceau tot acolo, fără nici-o ruşine.

Trenul se oprea în fiecare staţie, să mai întârzie.

Pretutindeni veneau militari, soldaţi şi ofiţeri,

români şi nemţi, să vadă fiarele din vagoane. Râdeau de ei, asvarleau cu pietre.

Mulţi din oamenii din vagoane, aveau bani. Sume importante, uneori toată averea. Au oferit bani, soldaţilor şi ceferiştilor şi au cerut apă. S'a dat câte 4000 lei pentru o sticlă cu apă.

Sticla cu apă n'o puteau lua în vagon, din cauza gratiilor. Binevoitorii, dacă erau bine plătiţi, ţineau sticla la gura omului din vagon, ca omul să bea. Dar în momentul în care luau banii, luau şi sticla dela gura însetatului, ca să poată bea şi alţii (aveau şi alţii bani).

Un ceferist a adus o căldare plină, a cerut 20.000, dar văzând cu cine are de-aface, a lăsat la 17.000 lei. A legat căldarea de gratii, (pentru că n'avea pe unde s'o bage în vagonul bine închis) şi oamenii şi-au muiat cămeşile, printre gratii. Cămeşile le-au supt până le-au uscat.

In alte staţii au dat, gratuit, unor soldaţi români, cămeşile să le ude în băltoacele cu broaşte, din drum. Pe urmă au dat şi ceferiştilor. Care era cămaşă mai bună, n'o mai dădeau înapoi ceferiştii. Atunci oamenii şi-au rupt fâşii din cămeşi, să li le moaie în apă. Cu o mie-două de lei, ceferiştii muiau imediat în apă o fâşie. Fiarele din vagoane se repezeau ca oamenii, muşcau aceste fâşii, mulţi le şi înghiţeau. Când s'au terminat cămeşile, au folosit şi chiloţii, când s'au terminat chiloţii, au întrebuinţat pălăriile. Ii costa două mii de lei o pălărie cu apă. Când se termina apa din pălărie, muşcau bucăţi din pălărie, să nu se risipească un milimetru de umezeală.

Ceferiştii au vrut să salveze cu tot dinadinsul pe evrei. De pildă, au găurit chiar unele vagoane (vagoanele Statului!) şi au turnat apă în pălăriile celor buni platnici. Ar fi vrut să-i salveze pe toţi; dar pentrucă nu aveau timp, au început cu cei cu mai multe parale.

A fost un triumf în vagonul lui *Herşcu Waldman*, când au reuşit să cumpere, el şi *Leon Hart* (Parfumerie), un borcănaş cu dulceaţă şi o pălărie cu apă, amândouă pentru 5000 de lei. Ba au mai dat şi o mie de lei pentru o lămâie. Cu degetul au împărţit dulceaţă fiecăruia din vagon, cu tabachera au dat oamenilor să bea, pe urmă le-au dat câte o feliioară de lămâie.

A fost un adevărat miracol: două şi chiar trei staţii au mai reuşit să reziste!

Dacă unele vagoane au mai fost deschise în staţii, — vom vedea — ca să se dea jos morţii, vagoanele unde oamenii încercaseră să desfacă tabla de pe gratii au rămas, drept pedeapsă, închise tot timpul. Mirosul cadavrelor asfixia tot mai mulţi oameni. Se adunau morţii grămezi tot mai mari, în băltoace cu sânge. Nu mai deosebiai, aşa cum stăteau, care era muribund, care era viu şi care mort. Ei între ei, nu mai ştiau dacă vecinul lor e mort sau viu.

Au murit astfel în vagon: *Julien Davidovici* (Manufactură şi Galanterie, Bd. Ferdinand), cu fiul său, *Izu Davidovici;* fratele cel mare al lui *Weissman Moise* (str. Sf. Andrei, 3, azi str. Cucu, 3), unchiul său, *Solomon Albin* (str. Procopie, 4) şi



Avi Zigutolu Kirschner: Copiii mei înainte de a fi asasinați

fiul acestui unchiu; *Solomon Sternberg* (Păcurari, 24), etc. etc.

Intr'o staţie mai măruntă, un ţăran s'a apropiat, şi-a făcut „uimit, cruce, şi-a umplut pălăria cu apă dintr'o băltoacă, şi a înaintat către un vagon. Dar un glonte a pornit de pe acoperiş. Trenul a plecat mai departe ,lăsând în drum un ţăran care se sbătea, dar nu lăsa pălăria udă din mână, pe care o întindea după vagoane:

— Poftiţi, iaca beţi!

Dacă oamenii săraci au avut bani pentru apă, e pentru că cei cu bani au îngrămădit într'un colţ toată averea, şi fiecare putea lua oricât vroia.

Intr'unul din vagoane se afla şi *Glückman* (Magazinul „La Ghem"), negustor mare din Iaşi. Avea la el 600.000 lei. A spus că moare şi nu dă 4.000 lei pentru o sticlă cu apă. S'a ţinut de cuvânt: după masă a murit. Oamenii i-au luat banii, au cumpărat, cu o sută mii lei, apă, restul banilor l-au rupt, să nu cadă în mâinile cui nu trebue.

O mamă, *Bettv Şarf,* îşi ţinea în braţe copilul, îl legăna, şi-i îngâna un cântec, să-l adoarmă mai repede de veci. Deodată mama a izbucnit în lacrimi, aşa, fără nici un motiv. O vecină a îndreptat gura deschisă şi uscată a copilului, spre lacrimile mamei. In felul ăsta au avut satisfacţia să vadă copilul trăind aproape două ore încă.

In alt vagon, croitorul *Iancu* (strada Apelor) s'a împrietenit cu familia *Friedman* din Bivolari: trei copii, cu tatăl lor. Croitorul avea acasă o fată, Friedman a pus la bătae unul din băeţi, au hotă-

rît — în vagon — să se încuscrească. Friedman a luat, drept aconto asupra zestrei, toţi banii ce-i avea croitorul la el, pe urmă l-au lăsat să moară.

I-au băut banii: O căldare întreagă aproape, cu apă, au băut numai ei!

Aceşti Friedman au terorizat tot vagonul, au furat mai toţi banii, cu care şi-au făcut mai târziu fabrică de bomboane în Iaşi (str. Cizmăriei) şi alte afaceri.

Intr'un vagon, *Lupu* (dela „Trandafirul Roş") a înebunit şi a început să latre. Lângă el, o femeie cu bărbatul ei s'au molipsit, au înebunit şi s'au culcat împreună aşa de faţă cu toată lumea, fără să se sinchisească:

— Dacă o vrea bunul Dumnezeu ca noi să murim, barem să rămână un copil. Să ştim pentru cine ne-am ostenit!

In alt vagon, fiul depozitarului de ziare Peretz, Dr. *Şaia Peretz,* dupăce a dat nenumărate îngrijiri oamenilor din vagon, a făcut cu un briceag o gaură mititică în uşa vagonului, ca să poată respira tatăl şi fratele lui, *Peretz Lupu*. A fost prins imediat. I-au împuşcat pe toţi trei, chiar în vagon.

Intr'un vagon se afla cunoscutul scriitor *Carol Drimmer*. Striga într'una să i se dea apă. A înebunit, chinuit de sete. Striga mereu: *jos hitlerismul!* Amănunt: chiar nemţii se amuzau la aceste strigăte. Carol Drimmer s'a tot lovit cu capul de pereţi, până a murit, strigând:

— Capul ăsta a gândit şi a vorbit atâtea despre cultura nemţească. Na, să înveţe minte!

A înebunit şi *Leon,* din str. Columb. Bătea şi

muşca oamenii din vagon, până îi omora. A trebuit să fie legat. A murit.

Două ore după aceea a înebunit fratele lui, *Iancù*, de durere. La fel bătea şi muşca, la fel a fost legat, la fel a murit.

Un zidar voinic, după ce a înebunit, noaptea, a bătut şi el pe mulţi din vagon. Dar dimineaţa şi-a cerut scuze.

In unele vagoane s'au încins adevărate bătălii, între nebuni şi teferi, mai ales noaptea, pe întuneric. Se băteau oamenii şi nici nu ştiau cu cine, cu fii, cu fraţi, cu părinţi. Nu vedeau cine-i atacă, şi se apărau lovind în alţii. Loveau cu curelele dela pantaloni, cu bricegele, cu picioarele. Intr'un acces de nebunie, un avocat a gâtuit şase călători.

Blănarul *Isac*, din str. Costache Negri, după ce a înebunit, a omorît pe mai mulţi din vagon. L-au legat. A murit, de furie că nu poate face ce vrea.

Cu cât se depărta trenul de Iaşi, problema destinaţiei acestor oameni devenea tot mai puţin o problemă. Plecaseră cam 4000, poate mai mulţi. Nu s'a întrebat nimeni ce-or să facă apoi cu ei. I-au băgat în tren. Acolo a început greutatea. Aveau de gând să lichideze cu toţi evreii din Iaşi, 35 de mii. Credeau că e o nimica toată. Dar au văzut curând că nu-i aşa de simplu. Acuma cu cei deja aduşi la gară, n'aveau încotro. Mortul dela groapă... I-au înghesuit, nu din vina lor (a autorităţilor), ci din vina evreilor, care erau prea mulţi. Au pornit trenul. Dar erau îngroziţi: ce să facă acuma cu atâţia oameni, unde să-i ducă? Ordinul spunea să-i scoată din Iaşi, să cureţe Iaşul. Atâta. Dar aşa uşor scapi de evrei?

Trenul a rătăcit Duminecă, Luni şi noaptea de Marţi spre Miercuri, fără nici o ţintă. Mergea încet, se oprea la toate cărciumele.

Cum a pornit trenul, au început să se frământe. Depeşe, telefoane, conferinţe. Un şef de post, dintr'o staţie măruntă, i-a salvat. Telefonase:

— Jidanii mor pe capete, de sete. Să le dăm apă?

— Sigur, să le dăm! Oameni suntem! au spus întâi.

Dar imediat:

— Stai! Nu da apă! Am găsit soluţia. Chiar jidanii ne-au dat-o. Ei ne bagă în bucluc, dar tot ei ne scot din încurcătură. Nu le dăm apă. Să fim ţinuţi în curent din staţie în staţie!

Au făcut o socoteală: până în staţia întâia au murit atâţia. La staţia a doua, cu 10% mai mult. La staţia a treia cu 18% mai mult. Din ce în ce mai mult. Vrasăzică îi ducem până la... până la...

— Cred că până la Focşani e deajuns!

— Aşa cred şi eu! Dumnezeu mi-e martor că noi n'am vrut aşa. Dar e mai bine şi pentru noi şi pentru ei. Nu se poate spune că noi i-am omorît. Am executat ordinele. De murit au murit singuri. Spre binele lor. Să nu se mai chinue. Cine ştie ce-i aştepta! Bine în orice caz, nu!

Primul lucru ce-l făcea comandantul trenului, când ajungea într'o staţie, era să bată la uşa vagoanelor:

— Hei, aveţi ceva cadavre?

Dacă da, se deschidea vagonul respectiv şi se număra.

Fiecare şef de staţie telefona tot mai triumfător, de parcă era victoria lui:

— La mine au murit 50 de jidani!

— La mine 100...

Telefoanele erau tot mai bune. Mureau mereu. Care întârzia să moară singur, se sinucidea. Nu puteau să aibe numărul exact, că nu intra nimeni în vagoane; dar vedeau că treaba merge bine.

Numai când, la Săbăoani, au dat jos morţii, au văzut că-s mai puţini decât credeau.

— Au rămas prea mulţi vii. Ce ne facem?

Au găsit soluţia. Au telefonat la Roman:

— Cum ajunge acolo trenul, îl trimiteţi înapoi.

Au plimbat trenul înapoi, la Tg. Frumos. Iar au murit. Şi iar au îndreptat trenul spre Roman. Până la Focşani aveau să moară sigur toţi.

Dar la Roman, cum vom vedea, li s'au încurcat socotelile.

Iată dar că trenul a ajuns iar la Tg. Frumos. Marţi dimineaţa. Oamenii au crezut că sunt duşi înapoi la Iaşi.

Intre timp, Inspectoratul jandarmeriei a trimis o grupă de 12 jandarmi, comandată de sublocotenentul rezervist *Aurel Triandaf*, procuror la Tribunalul Iaşi. Sublocotenentul fusese avansat comandant al trenului. Camionul, care transporta, în cea mai mare grabă, jandarmii, a ajuns la Tg. Frumos aproape odată cu trenul. Ostaşii au pornit imediat la treabă, cu toată însufleţirea lor proverbială.

S'au deschis vagoanele şi s'au coborît primii morţi. Nu de alta, dar se sufocau sentinelele de miros. (Treceau ţărăncile departe pe şosea, şi ţi-

neau broboadele la nas, la apropierea trenului. Evreii din vagoane nu simţeau nimic).

Dela 7 dimineaţa până la 6 jumătate seara, jandarmii au descărcat 650 cadavre. Mai erau, dar sublocotenentul a primit ordin să întrerupă descărcarea şi să pornească trenul mai departe.

Dar şi mulţi vii au fost daţi jos la Tg. Frumos, — de pildă *Weissman Moise* din str. Sf. Andrei 3, (azi str. Cucu 3), — duşi într'o sinagogă, unde i-a luat în primire comisarul ajutor *Botez* (în uniformă). Comisarul le-a furat toţi banii, ca şi tot ce le mai rămăsese de preţ. Li s'a dat un butoi cu apă, dar când au mai cerut, comisarul i-a trimis în curte, unde nemţii au luat un număr de tineri, i-au dus să bea dintr'un pârâu, să se sature, i-au urcat într'un copac, i-au fotografiat, pe urmă i-au împuşcat pe rând, şase sau şapte. Din pom au căzut deadreptul în apă. Aşa a păţit de pildă *Lipa Şmilovici*. din str. Smârdan. Cadavrele lor au fost prădate, de tot ce aveau, de către ţăranii din târguşor.

Cei cari au scăpat au fost ţinuţi toată noaptea în sinagogă, dimineaţa au fost urcaţi iar în vagoane.

Şi trenul a pornit mai departe.

Tot drumul, de câte ori trenul încrucişa un tren cu nemţi, nemţii asvârleau cu pietre, ori trăgeau cu armele.

Intr'o staţie, *Herşcu Waldman* (str. Smârdan) a cerut unui neamţ apă. Neamţul a refuzat să-i dea apă, dar a arătat că-i poate suci gâtul. *Waldman* l-a înjurat şi l-a ameninţat:

— Lasă că vin ruşii, or să ne scoată şi intraţi voi în locul nostru!

După zece minute neamţul a revenit cu o sticlă

cu apă. S'a repezit altul din vagon, un birjar, să ieie sticla. Neamţul i-a întins sticla. Şi când birjarul a scos mâna s'o apuce, neamţul l-a împuşcat.

In altă staţie, un măcelar a înjurat şi a ameninţat un colonel:

— Lasă, că vin ruşii!

Colonelul s'a apropiat de vagon:

— Cine m'a înjurat?

— Eu!

Colonelul l-a scos şi l-a luat cu el.

După vreo trei staţii, măcelarul a revenit în vagonul lui, îmbrăcat curat, cu rufe noi, îmbăiat, cu o sticlă cu lapte. Ba i se făcuse şi o injecţie care îl întremase...

La Hălăuceşti-Roman (2 Iulie), s'au dat jos cam 200 de cadavre, oameni morţi între Tg. Frumos-Hălăuceşti.

Aici, în staţie, *Mache Abramovici* (Fabrică de tricotaje), zărind pe procurorul trenului, *Triandaf*, pe care-l cunoştea, i-a cerut o sticlă cu apă. Sublocotenentul i-a adus. I-a întins-o, printre gratii, să bea. Un neamţ din frăţia de arme a observat şi a tras un glonte în sticlă înainte ca omul să înceapă să bea. A trimis şi o carte-poştală acasă, în Germania, pe chestia asta, să se bucure şi cei de-acasă şi să facă haz!

Şi alţii au cerut apă procurorului *Triandaf*. Nu i-a refuzat:

— Aşteptaţi până la lagăr, că vă dau!

Dar nu toţi au vrut să aştepte.

La Mirceşti trenul a stat în staţie cam şase ore. Aproape toată noaptea de Marţi spre Miercuri. Toc-



mai în fața trenului se afla o baltă formată de ploi. Mai mult noroi. Inebuniți de sete, mai mulți evrei au spart ușile unor vagoane și s'au asvârlit în apa murdară. Comandantul trenului, locotenentul-procuror *Triandaf,* i-a amenințat cu împușcarea. Dar asta n'a făcut să le treacă setea. Au rămas în apă. Locotenentul Triandaf a dat ordin și garda trenului a împușcat, în fața procurorului, zeci de oameni, chiar în baltă.

Tot la Mircești a venit în stație generalul *Pârvulescu* și câțiva colonei. Văzând specula cu apa, generalul a dat ordin să se împartă apă gratuit. Au fost dați jos și cei care au murit între timp. Un soldat a venit să ajute să se coboare morții. Și-a umplut un sân cu bani, numai mii.

Incă în cursul drumului oamenii începuseră a evacua morții, printre gratii. Dar numai morții proaspeți. Cei vechi, umflați, nu treceau peste gratii.

In totul, au fost coborâți la Mircești (2 Iulie) cam 350 cadavre, oameni morți între Hălăuceşti-Mircești, pe o distanță de zece km. Intre aceștia: *Herșcu Bachman,* str. Cetatea Mică 1, (cartierul Tăitoarei); *Iosub Șaim; Haim Bercovici,* funcționar, str. Eternității 67. Familia acestuia din urmă, compusă din șase persoane, fusese dusă toată la Chestura Iași. Nici unul nu s'a mai întors. Tot în acest tren a murit fratele său, *Leon Bercovici.*

Ca și în stațiile precedente, cadavrele, intrate în descompunere, au fost înșirate, la Mircești, dealungul liniei ferate. Au fost îngropate în apropierea conductei de apă Timișești-Iași (șoseaua Botești-Mircești), într'o groapă comună, paralelă cu conducta. Cadavrele au fost întâi desbrăcate de haine. Dar s'a constatat că hainele nu mai pot folosi: erau

îmbibate de mirosul cadavrelor intrate în putrefacție. S'a făcut, în aceeași zi, o groapă comună și pentru haine.

Dar cadavrele n'au rămas unde au fost îngropate. Serviciul Sanitar al Primăriei Iași a protestat: e pericol de contaminare. Pentru conducta de apă, nu pentru morți. S'au desgropat cadavrele, s'au încărcat în care cu boi și au fost mutate la liziera satului Iugani (jud. Roman), la câteva sute de metri de conductă. Puteau bea bunii ieșeni apă jidovită?

I. Marcu, student, a fost unul dintre puținii care nu și-au pierdut firea.

In gara Mircești, un colonel s'a apropiat de vagon, și adresându-se tocmai lui *Marcu,* a întrebat amabil:

— Sunteți legionari?

— Nu coreligionari!

— Și dece vă duce? Unde vă duce?

— Unde ne duce, nu știm; dar de ce ne duce, știm: merge prost în țară!

— Din cauza d-voastră?

— Da .Când evreilor le merge prost, în toată lumea e prost; și când evreilor le merge bine, în toată lumea e bine!

— Da' ce ați făcut? Ce-au făcut, caporal?

Infigăreț al dracului, *Marcu* a luat-o înaintea caporalului:

— Suntem evrei! Când un delicvent român comite un delict, e pedepsit *ca delicvent;* când un evreu comite un delict, e pedepsit *ca evreu!*

— Dacă sunteți nevinovați, ori să vă dea dru-

mul. Doar nu suntem în junglă! Trebue să vi se facă dreptate!

— Probabil că noi, când avem dreptate, nu avem dreptate în mod firesc, deaceia trebue să așteptăm să ne-o dea în mod artificial, să ne-o *dăruiască*. Trebue s'o solicităm, s'o cerem dela alții, în loc să ne-o luăm singuri... Ia să vedem, când se va reveni la normal, ne vor înapoia din prima clipă, fără să cerem și fără nici o formalitate, toate drepturile? Sau ne vom sbuciuma și ne vom tocmi și vom implora, trebuind să luptăm pentru fiecare drept în parte și pentru fiecare evreu aparte; iar stăpânii noștri se vor codi și se vor screme... Așa-i când ceri dela altul și nu-ți iei singur!... N'am dreptate? Uite, Duminică dimineață, la Iași, când m'au scos din casă, un ofițer și un caporal, români amândoi, m'au bătut într'una. Le-am spus că sunt cetățean român. Au râs de mine și m'au bătut și mai tare. Vrasăzică cetățenia română nu face doi bani, nici măcar românii n'o respectă! Ne bateți pentrucă suntem evrei? Ei, iată, și noi suntem evrei pentrucă ne bateți!

Colonelul da să plece.

— Dar de ce plecați, domnule colonel? Mai stați. Mai stați până se schimbă vremurile. O să fiți și mai indignat. Ce e mai groaznic nu e ceeace ni se întâmplă acum, ci faptul că a doua zi *după*, vom uita. Și vom fi uitați. Pe asta au contat călăii, acum și în toată istoria noastră. Numai noi, evreii, aplicăm — din lașitate — principiul creștin al iertării; și numai neevreii, din vitejie, aplică principiul evreu al talionului. Deaceea s'au putut repeta cu noi aceleași și aceleași crime, de mii de ani: călăii știau că nu vor fi pedepsiți. Și nici n'au fost

pedepsiţi. Să fie pentru ultima dată, domnule Colonel! Nu va trebui să avem linişte câtă vreme şi cel din urmă vinovat mai este în viaţă. Faptul are cu totul altă semnificaţie decât simplă răzbunare: trebue un exemplu istoric. Un exemplu demn de faptele pe care le sancţionează. Pentrucă, dacă istoria va mai aduce împrejurări asemănătoare, călăii să ştie la ce se aşteaptă *după*. Asta i-ar mai pune pe gânduri... Parcă văd cum se vor schimba vremurile înainte de a se schimba oamenii. Parcă văd cum, ca să ne mângâe de drepturile furate, ne vor da voie... să facem armată, să mergem la război! Să le fie ruşine! Ne impun datorii înainte de a ne înapoia ce ne-au jefuit! Să le fie ruşine! Eu refuz să mă supun! Toţi trebue să refuze. Datorii fără drepturi?

— Lasă, c'o să aveţi în curând drepturi egale!

— Drepturi egale? Cu cine egale? Cu călăii noştri? Da' cum or să aibe *ei* drepturi egale cu noi? Au suferit ca noi? Ei au suferit de pe urma noastră, sau noi din cauza lor? Cum putem fi egali? Călăi şi victime sunt tot una? Atunci ce se va schimba, când se va schimba ceva? Numai data?

— E nebun, sărmanul! a spus colonelul, s'a crucit şi a plecat. Crezuse că poate fi cu ceva de folos acestor evrei.

In staţia următoare, Săbăoani, la 8 km. de Roman, au fost coborîte, Miercuri la 6 jumătate seara, alte cadavre, aproape 400 de evrei morţi între timp. Au fost înmormântate la marginea satului. Intre aceştia, *Simon Pavis* (str. Sf. Andrei 41, azi Smârdan 56). Trenul a fost primit de o comisie medicală trimisă din Roman şi condusă de maiorul de stat major *Simulescu*, din geniu.

Un plutonier din Bivolari a împărţit fiecărui evreu o cană cu apă şi un sfert de pâine adusă din Roman de comisia medicală. I s'au oferit bani, dar plutonierul a refuzat.

Când s'au deschis vagoanele, ca să fie daţi jos morţii, au intrat ţigani şi militari români şi au jefuit cât au putut. Dela morţi au tăiat — ce banal! — degetele cu inele.

Pe urmă evreii au fost strânşi în mai puţine vagoane, pentrucă, dându-se jos morţii, rămăseseră mai puţini şi nu s'ar mai fi asfixiat atât de uşor şi de repede.

Dacă până la Săbăoani soldaţii vindeau apă clandestin, acum, văzând că s'a împărţit oficial apă, s'au hotărît să aducă şi ei pe faţă. Numai că o vindeau. De astă dată au redus sticla la lei 2000, că nu mai era pe ascuns.

La Roman s'a sfârşit prima parte a acestei expediţii.

Aici s'au încurcat socotelile autorităţilor din Iaşi. Nu se ştie care blestemat a avut interesul sinistru ca să nu dispară amintirea aşa deplorabilă a unor clipe ce nu fac nimănui plăcere.

S'au deschis toate vagoanele şi oamenii au coborît, nebuni, goi, diformi, în curtea companiei 4-a sanitară. In vagonul lui *Samoil Boghen* (str. Elena Doamna 35) din 85 câţi au urcat în vagon, au coborît la Roman doar 35. In vagonul lui *Cuşmaru David*, zugrav şi pictor de firme (str. Pantelimon 20), din 125 câţi au urcat, numai 4 au coborît vii. Aceşti patru au stat chiar lângă uşă, astfel că au mai putut respira din când în când.

In vagonul doctorului *Mofelsohn*, din 85 câţi ur-

caseră la Iaşi, au coborît la Călăraşi 9. Resturile de carbid, mai ales, i-au asfixiat.

La Roman au sosit în ziua de Joi, 3 Iulie 1941, pe la 4 după masă. (De Duminecă noaptea erau plimbaţi în tren).

Comunitatea din Roman a fost înştiinţată că se permite să se dea asistenţă medicală, hrană şi îmbrăcăminte, supravieţuitorilor. Dar totul trebuia făcut în trei ore.

Sprijinită de maiorul *Gherasim* şi de doamna *Viorica Agarici,* preşedinta filialei locale a Crucei Roşii, Comunitatea, având ca preşedinte pe *Berthold Rohrlich,* a trimis imediat prin oraş echipe de colectare. S'a adunat ce s'a putut aduna într'un timp atât de scurt.

Intâi au fost îngropaţi morţii! La Roman se coborîseră 250 de cadavre. Comunitatea a vrut să identifice cadavrele, ca să se întocmească actele de deces, şi apoi să facă înmormântare rituală. Primarul, *N. C. Pipa* (istoria ţării mai cunoaşte un asemenea nume), a fost de altă părere.

In noaptea de 3—4 Iulie, cadavrele au fost încărcate în furgoane şi camioane şi duse la cimitirul israelit. Au fost asvârlite, peste gard, deadreptul într'un şanţ lung, construit pentru apărarea antiaeriană. Tot tinerii evrei dela Munca Obligatorie făcuseră şi această groapă. Numai că o făcuseră mult mai mare. Fireşte, ce le păsa, dacă nu era pământul lor!

Primarul, *N. C. Pipa,* a stat la cimitir tot timpul. N'a permis să se apropie nici un delegat al Comunităţii evreilor, ba nici pe groparii evrei nu i-a lă-

sat. A plecat numai după ce s'a astupat groapa. A ordonat să nu se facă deshumarea, nici acte de deces să nu se facă, poate va uita poporul. Iată, poporul n'a uitat. *Pița* e un nume de două ori istoric!

Mai ales că primarul a avut grijă să se îngrădească locul și să se toarne deasupra gropii un planșeu de beton, monument funerar foarte popular în ultimii ani nemțești.

Cei vii au fost desbrăcați de sdrențele ce le mai aveau unii. Zdrențele au fost îngropate, că prea miroseau.

Sub supravegherea doctorului *Leon Herșcu*, elev-plutonier, care se afla acolo cu mai mulți ofițeri români, evreii au făcut bae într'un tren sanitar, (unii au „făcut bae" în curte: au fost stropiți cu furtunul cu apă rece și au murit mai târziu de pneumonie) li s'au dat îngrijiri medicale, și, mai ales, li s'a dat apă. S'au adunat toți frizerii evrei din Roman, să-i tundă și să-i bărbierească.

Comunitatea evreilor și filiala Crucii Roșii au împărțit la unii rachiu, câte 2—3 bucăți de zahăr, lapte și pâine albă (n'a avut nimeni în Roman pâine albă, dar evreii ieșeni au avut!) Unii, puțini, au primit cămeși și izmene.

Au înoptat în curte, sub cerul liber. Plouase, era răcoare, mai toți erau complect goi, dar parcă tot era mai bine ca în noaptea trecută.

Au cercat să guste din bunătățile cu care au fost copleșiți la Roman. N'au reușit. Gâtlejurile le erau uscate, le erau lipite. Numai apa o puteau da pe gât, greu la început, apoi tot mai ușor.

Oamenii nu se mai saturau de apă.

In curte erau mai multe butoae cu apă de ploae. Evreii s'au repezit să bea. Dar soldaţii români au turnat în butoae pucioasă. In schimb au adus ei sticle cu apă, pe care le vindeau cu 60-100-200 lei. Nu cunoşteau, proştii, cursul apei, n'auziseră de târgul de apă din acest voiaj. Dar evreii nu mai aveau bani (care avea, nu mai da celorlalţi, ca în tren, moartea nu-i mai ameninţa!). Şi nici nu puteau dovedi numai câţiva soldaţi, cu câteva sticle. Evreii au băut în întregime apa din butoae, aşa cum era cu pucioasă.

Intre timp, din ordinul *maiorului Gherasim*, au fost puşi soldaţi să cureţe vagoanele trenului. N'au făcut-o degeaba. Au găsit pe jos o mulţime de monede, de o sută şi de 250 lei (pline de sânge) pe care evreii le asvârliseră, căci nu aveau ce face: la târguitul lor nu contau decât miile!

S'au stropit vagoanele cu var, s'au aşternut pae pe jos, Comunitatea a adus câte două căldări de fiecare vagon, umplute cu apă. Acum n'au mai fost urcaţi decât 40-50 într'un vagon. Dar cei mai mulţi erau complect goi.

Dimineaţa la 6, trenul a pornit. Mai la fiecare vagon, câte un medic sau un sanitar.

De aici înainte călătoria nu mai interesează. Au fost puşi soldaţi să cureţe vagoanele trenului. în fiecare staţie (Bacău, Mărăşeşti, Focşani, Buzău, Ploeşti, Urziceni) se deschideau toate vagoanele, se aducea, gratuit, pâine, se schimba apa! Pentru evrei. Parcă era în Palestina!

La Mărăşeşti s'au descărcat doar zece cadavre.

La Focşani, comandantul trenului a trimis jandarmii să aducă apă în vagoane. Comandantul militar al gării, un căpitan rezervist, de meserie şi la suflet învăţător, a strigat:

— Domnule sublocotenent, dai apă jidanilor cari au tras în armată? D-ta eşti român? Lasă-i să moară!

Astfel că în gara Focşani călătorii n'au avut apă.

La Inoteşti s'a descărcat iar un număr de cadavre.

La Ploeşti s'a împărţit evreilor pâine.

Cu toate că trenul a ajuns la Călăraşi (Ialomiţa) abia Duminică la prânz, oamenii au dormit mai tot timpul. Era aşa de comod!

Porniseră din Iaşi cel puţin 4000. La Roman au ajuns vii cam 980. Dela Roman la Călăraşi au mai murit doar vre-o 60 *(Duţu Weidenfeld, dr. Mozes, Gică Zilberman, Simon Gărcineanu,* etc).

Iată pentru ce se încurcaseră la Roman socotelile autorităţilor din Iaşi. După socotelile lor, trebuiau să moară toţi, pentru ca eu, sau altul ca mine, să nu mai găsească martori vii ca să-i descoase!

VI. Trenul Iaşi-Podul Iloaei

Nu toţi evreii strânşi la Chestura din Iaşi, au fost băgaţi în primul tren. Erau prea mulţi. Au fost luaţi cei din curte. Cei din săli, beciu, pod, au mai rămas. Cam 2000. Au înoptat în curtea Chesturii. Au stat trântiţi pe jos, în beznă. Gardienii umblau printre ei, peste ei, cu revolver într'o mână şi lanternă în cealaltă. Pe care îl vedeau mai bine îmbrăcat, îl împuşcau şi-i luau ce se putea lua.

In acest timp, în oraş, patrulele nu-şi pierdeau vremea în zadar. Pe str. Lascăr Catargiu, o patrulă românească a descoperit într'un şanţ-adăpost, pe *Pavis Gherş*, str. Sf. Andrei 41, azi Smârdan 56.

— Cinci paşi înapoi, mâinile sus!

Şi s'au pregătit să tragă! *Pavis* a început să plângă şi să se roage să nu-l omoare.

— Aşa, pe gratis vrei să scapi?

— Nu pe gratis, Doamne fereşte! Unde s'a mai auzit?

Pavis a scos toţi banii: 25 sau 30.000. L-au lăsat să stea mai departe în şanţ.

Luni dimineaţa (30 Iunie), pe la trei, au fost scoşi afară în convoi şi cei cari mai rămăseseră la Chestură. Lângă poartă erau stive înalte, cu sute de morţi plini de sânge.

Au pornit spre gară, încadraţi de gardieni, tmi-

litari şi nemţi, cu revolverele scoase. Pe stradă erau pretutindeni morţi.

La gară au fost şi ei culcaţi, cu faţa în jos, ca să fie număraţi.

A fost adus şi maiorul activ dr. *Marcu Caufman*, in uniformă. I s'au rupt epoleţii, a fost şi el culcat la pământ.

In timp ce stăteau culcaţi, a intrat în gară trenul Bucureşti-Iaşi. Călătorii coborâţi au trecut toţi, cu bagajele in mână, peste spinările evreilor întinşi la pământ. Pe urmă au venit şi ceferişti şi au lovit pe mulţi evrei cu ciocanele în cap, până i-au omorât.

Aşa se face că dimineaţa la 5, când s'au îmbarcat, n'au mai fost aproape 2000, ci numai 1900. Spre norocul lor, căci şi aşa erau destul de înghesuiţi, câte 120-150 în vagon.

La urcarea în vagon, un gardian a văzut că *Jean Şoicatz*, din Mârzescu 22, are ceas:

— Tot mergi la moarte. Dă-mi-l mie!

— Vreau să mor cu el!

Trenul a pornit la 9 dimineaţa.

Au fost în total 16 vagoane, fiecare vagon având o podea de 19,50 m.p. Se urnea aşa de încet, încât păzitorii au putut urma trenul pe jos.

Nu s'au depărtat mult de gară, şi trenul a fost întors. Mai veniseră ceva evrei. I-au îndesat în ultimul vagon. Şi a pornit din nou. De astădată, definitiv şi pentru totdeauna.

Şi afară era căldură insuportabilă. Dar mai ales în vagoane! In asemenea vagoane, cu atâta omenire. Erau şi ceva copii, erau şi vre-o 60 de femei. Intâi s'au desbrăcat toţi, tocmai ca la bae. Pe urmă au cerut, au strigat, au implorat apă. Dar

oamenii de afară râdeau de ei. In gară încă, pe peron, au râs de ei când au cerut apă.

Numai un tânăr, pe peron, n'a râs. A zărit o pălărie pe jos, pierdută de unul din „călătorii” evrei. S'a repezit, a umplut-o cu apă la cişmea şi s'a apropiat de vagoane. A plimbat-o, plină, prin faţa evreilor lacomi, pe urmă a trântit-o la pământ şi a râs cu poftă.

Iată câţiva din acest tren: *Isac Bachman*, str. Cetatea Mică (cartierul Tăitoarei); *Aron Bercovici*, (Smârdan 93), cu fiul său, *Izu Bercovici*, de 16 ani, şi cumnaţii săi, *Haim Haimovici* şi *Simon Goldman*, ambii din str. Sf. Lazăr 33; fratele, bunicul şi unchiul lui *Tocilaru Marcel* (str. Zugravi 3).

Intr'un vagon, *L. S.* a fost luat, de un „coleg” de vagon, înfierbântat, drept ofiţer:

— Domnule sublocotenent, sunt nevinovat! Sunt bun român. Am subscris 20.000 lei la Imprumut. Vă rog spuneţi soţiei că eu trăiesc!

In vagoane, oamenii, în delir, se băteau între ei.

Au murit destui: fiul lui *Herşcu Marcu*, brutar, str. Zugravi 27 (de 20 ani) ridicat luni dimineaţa la 6, de un soldat român şi unul neamţ; *Şaie Marcus* (Ştefan cel Mare, 10) şi fiul său *Nutchi Marcus*; *Beno Marcovici*, comerciant, str. I. C. Brătianu, 140; doi veri ai lui *Tocilaru Marcel*, str. Zugravi 3; *dr. Roscu*, str. Lăpuşneanu. La suire în vagon i s'a sfărâmat capul. A murit imediat, în vagon; *Bachman Leiba*, str. Cetatea Mică 1, (cartierul Tăitoarei), de 62 ani; *Leibovici Zeilig*, str. Cucu 14, şi unchiul său, *Leon Cohn*, apoi *Carol Cratenştein* şi *Marcel Rosner*, asfixiaţi de gazele introduse de nemţi în vagon.

In vagonul lui *Jean Şoicatz*, (str. Mârzescu 22),

din 120 au murit asfixiaţi, până la ora 12, un număr de 38 de oameni.

La ora 12 şi jumătate, trenul a ajuns la Cucuteni. Localnicii fuseseră informaţi din vreme: *vine un tren cu comunişti!* Nu s'a putut apropia nimeni de tren.

Dintr'un vagon, pe urmă din mai multe, au izbucnit strigăte mereu mai puternice:

— Trăiască armata roşie!

— Trăiască Stalin!

Şase evrei au încercat să evadeze pe fereastră. Au fost prinşi. Li s'a ordonat să-şi apropie capetele, să fie toţi ucişi cu un singur glonte. Cadavrele au rămas la Cucuteni.

Ceilalţi au pornit mai departe, spre Podul-Iloaei. Pe urmă înapoi. Şi iar înainte. Prea urcaseră mulţi, trebuiau să coboare mai puţini. N'aveau ce face cu atâţia. Zece ore s'au tot plimbat. Drumul putea fi făcut, cu trenul, în jumătate de oră.

Au încercat şi alţii să evadeze pe fereastră. Au fost împuşcaţi.

S'a tras şi în vagon, să se mai astâmpere oamenii revoltaţi, înebuniţi. Oamenii s'au astâmpărat, şi, de teamă, n'au mai înebunit.

Se pare că au dat drumul şi la calorifer, ca să fie şi mai cald.

Gardienii şi militarii cereau bani pentru apă, dar apă nu dădeau.

Nici nu se mai ştie câţi au murit asfixiaţi, înăbuşiţi. Intre aceştia, cunoscutul ziarist *Jean Pascal*.

La Podul Iloaei, autorităţile fuseseră înştiinţate. La rândul lor, au înştiinţat pe evreii localnici:

— Iată, vin 2000 de coreligionari ai dv., 2000 de evacuați. Dacă îi găzduiți, nu veți mai fi evacuați dv.!

— De ce nu? Cu plăcere!

Au venit la gară, în întâmpinare: primarul, șeful de post, președintele Comunității evreilor.

Când valul de miros și de țipete a intrat în gară, precedând de departe trenul, autoritățile s'au îngrozit. Comandantul gărzii din gară, pe proprie răspundere, a dat ordin să se deschidă vagoanele. S'a deschis primul. Abia acum au rămas înmărmuriți oamenii de pe peron: era un vagon cu dementi.

L-au închis repede și au îndreptat tot trenul pe o linie secundară.

Trenul, condus de un căpitan, păzit numai de militari români, a ajuns la Toloacă, aproape de gară, pe la 5 după masă. N'au opit în gară, să nu vadă poporul. Din fiecare vagon n'au coborît mai mulți de 20. (In vagonul lui *Leibovici Z. Marcu*, str. Cucu 14, din 140 oameni câți au urcat, au coborît, vii, numai 10). Urcaseră cam 1900. Au coborît 750, din care 39 femei. Zăpăciți, nebuni.

La coborîre, au fost luați în primire și încolonați, de plutonierul major *Ursache*. El a făcut și primul triaj, sumar, ca să aleagă morții și viii.

Cu greu s'au putut deosebi viii de morți, pentrucă mulți erau leșinați. Nici nu s'au mai cercetat toți. Era târziu, s'a lăsat pe a doua zi. Toate lucrurile din vagoane ale „călătorilor", au fost luate de plutonierul-major *Ursache* și de soldații lui.

Chiar la eșirea din gară, călătorii au dat de o baltă, unde se scăldau mai mulți porci. S'au repezit unii să bea. Plutonierul-major *Ursache* le-a interzis energic. Totuși, pe ascuns, unii au băut, lacomi, din apa verde .Au murit pe loc. Mai mulți au leșinat în

aceste bălţi, la primele înghiţituri, au căzut în noroi şi s'au înecat. Au fost ultimii morţi.

Evreii au luat-o pe jos spre oraş. Erau complect goi. Aşa au mers. Armata germană a filmat întreg acest convoi.

Au dat de o fântână. S'au repezit să bea. Soldaţii îi biciuiau din toate puterile, dar ei nu s'au sinchisit, au băut înainte. Soldaţii îi biciuiau, ei beau, toată lumea era mulţumită.

Au întâlnit o băltoacă mare, plină cu broaşte. S'au repezit de au sorbit-o toată. Chiar şi doctorul *Marcu Kauffman*, aflat printre ei, nu s'a mai gândit că-l ameninţă febra tifoidă, ori colita.

Trebue să nu uităm că dr. *Kauffman* era maior activ în armata română. A fost luat în uniformă, în timpul serviciului.

Oamenii au fost cantonaţi la o sinagogă din Podul-Iloaei.

A doua zi dimineaţa, împreună cu evreii locali, au descărcat morţii din vagoane şi i-au transportat, în căruţe, la cimitir.

Morţii umpleau aleile cimitirului. Toate cadavrele erau la fel: partea de sus a corpului neagră, picioarele galbene.

S'a făcut o groapă pentru femei, şi trei, mai mari, pentru bărbaţi. In totul 750 de cadavre.

In timpul lucrului, au venit mai mulţi soldaţi nemţi. S'au prăpădit de râs. Nu le plăcea metoda de lucru. Au cam luat peste picior şi pe morţi. Nu muriseră cum trebue. Au fotografiat aleile cu cadavre, să nu nege cumva, cineva, isprava.

Ghicind că are oarecare răspundere, comandantul

gărzii din gară a vrut să numere exact morţii şi viii. Dar un plutonier-major care însoţise trenul:

— Nu e nevoie să numeri exact, am avut cu grijă să bag în plus 40—50 jidani, să am o rezervă!

Intr'adevăr, vă amintiţi, după ce trenul a pornit din Iaşi, a fost înapoiat, ca să se mai îndese în ultimul vagon un număr de evrei.

Evreii rămaşi în viaţă au format lagărul de muncă „de folos obştesc" dela Podul Iloaei.

Dar la Iaşi, ce-a mai fost? Mai nimic.

Servitoarele, sculate, ca de-obicei, în zori, Luni 30 Iunie, au scos capul afară şi s'au strigat una pe alta:

— Mariţo, du-te în stradă să vezi jidani morţi ca muştele!

S'au adunat toate în jurul grămezilor de morţi şi râdeau şi se amuzau ca la cinema... Aşa susţine *Etty Steinberg*, din Păcurari 24.

Tot luni dimineaţă, taxatorul de tramvai *Constantin Ifros* a omorît, cu ranga dela tramvai, o familie întreagă, familia lui *Segal* (misit şi agent de lozuri): tatăl, mama şi doi copii, cari treceau pe stradă. Taxatorul fusese ocupat în ziua precedentă şi nu-şi putuse face atunci datoria.

In aceeaşi dimineaţă, cei 100 de evrei cari făceau Munca Obligatorie la Uzinele electrice ale tramvaelor, s'au dus la lucru la ora obişnuită. Nu s'au mai înapoiat niciodată acasă. Se spune, că au fost arşi în cazane. Printre aceştia, *Carol*, funcţionar la firma Basarab, şi *Adolf* (Frizeria „Pompeia").

Unul singur a scăpat, *Bercu Haimovici*, covrigar, str. Clarinet 8.



Luni dimineaţa patrulele au ridicat iar o serie de evrei. Dar numai bărbaţi şi numai tineri.

La Chestură au fost încolonaţi şi trimişi la cimitirul israelit, să sape gropi.

La *Aron Bercovici* (Smârdan 93) au intrat: un ofiţer neamţ, un sergent-jandarm şi un gardian dela „Fiducitatea". Au controlat dacă, după cele întâmplate ieri, au mai rămas bărbaţi în casă. Au găsit pe socrul lui Aron, *Iosif Goldmann*, cu domiciliul în str. Sf. Lazăr 33. Dar era prea bătrân pentru ei, şi ca să nu mai încurce treburile de pomană, pe pământ, l-au împuşcat în curte. Soţia lui a cerut socoteală. Au bătut-o, să se sature.

Un evreu care se ascunde sub pseudonimul *Embra*, după ce cu o zi înainte scăpase din curtea Chesturii, a fost vizitat de un plutonier-major (îl poate recunoaşte, numai să fie nevoie!) venit să cerceteze dacă au mai rămas bărbaţi în casă.

— Hai! N'am timp de pierdut cu cercetări! (De altfel nici nu-i nevoie, un glonte nu costă decât 7 lei!

Evreul era gata să-l urmeze. Implorările familiei nu puteau împiedica pe un militar să-şi facă datoria. Totuşi, în ultima clipă, cogeami-te gradat s'a lăsat impresionat de un fleac de nepoată a evreului — nici 4 ani n'avea! — care i s'a aruncat la picioare, i-a sărutat bocancii şi nu l-a lăsat să plece cu bunicul, aşa cum, înainte cu o zi, alt erou plecase cu tăticul ei, mort apoi în trenul Iaşi-Podul Iloaei.

Se pare că plutonierul era tată, ori avea nevoie de parale:

— De mila acestui copil, te las acasă dacă-mi dai 5000 de lei!

I-a dat omul 5.000 de lei (i-ar fi dat şi 10.000, şi 20.000; dar n'avea, sau era prost plutonierul!) şi a rămas acasă, unde e de găsit şi astăzi.

Coloana lui *Tocilaru Marcel* (str. Zugravi 3) se compunea din 124 oameni, încadraţi de 40 de gardieni. La cimitir au fost imediat puşi să sape, de zor, trei gropi, lungi de câte 30 de metri.

In acest timp, căruţele Primăriei aduceau sute de cadavre. Cadavrele erau percheziţionate de militarii cantonaţi în cimitir. Au luat tot ce au găsit în buzunare, au scos şi dinţii de aur din gura morţilor.

Cadavrele erau intrate în putrefacţie, erau umflate, erau sfârtecate (se desprindeau bucăţi întregi) aşa că nu puteau fi recunoscute. Dintre toţi, *Tocilaru Marcel* n'a recunoscut decât pe avocatul ieşean *Basile Lupu*.

Până la 5 după masă au tot săpat la gropi. Când au fost gata, evreii au fost puşi să îngroape cadavrele. Trebuiau să dea în cadavre cu piciorul, până le asvârleau în groapă. Altfel erau bătuţi până la sânge.

Pe la 6 după masă a venit un evreu bătrân, cu barbă albă: sculptorul de monumente *Rotman*. Era însoţit de un tânăr. Aduceau ceva mâncare evreilor cari munceau de dimineaţă.

Jandarmii au pus mâna pe bătrân şi pe tânăr, i-au desbrăcat, i-au pus la zid şi trei jandarmi au tras în ei. Bătrânul a murit imediat. Tânărul a cerut să i se mai acorde un glonte.

Evreii-gropari au privit scena şi imediat după asta i-au îngropat, calzi.

Seara, la 8 şi jumătate, obosiţi, evreii gropari s'au odihnit în cea de a treia groapă, care încă nu era umplută cu cadavre. S'au adus două mitraliere şi s'au aşezat la marginea gropii. Nemţii din aviaţie erau de altă părere: vroiau să-i îngroape de vii. Din cauza acestei neînţelegeri, s'a făcut târziu, aşa că evreii au trebuit să părăsească cimitirul, care se închidea la oră fixă.

Nu toate cadavrele din Iaşi au fost îngropate. *Blum Leizer,* muncitor (str. Cucu 9) şi alţii ca el, au fost siliţi de nemţi să asvârle cadavrele în Bahlui. Au aruncat şi mulţi vii, sau muribunzi.

Pe la 2 după masă, *Blum Leizer* s'a putut strecura spre casă. Pe Tg. Cucului, colţ cu Başota, l-a întâlnit cizmarul *Rusu,* înarmat cu un topor şi însoţit de un podar. Au vrut să-l omoare. Blum a luat-o la fugă. Cei doi, după el. Abia a scăpat.

Şi Marţi s'au mai făcut ceva percheziţii pe la evrei. Dar nu mai era ceva serios.

In această zi a venit în inspecţie însuşi ex-mareşalul Antonescu. Probabil că auzise de cei vre-o 10.000 evrei ieşeni masacraţi.

Ca urmare a acestei inspecţii, s'a dat imediat comunicatul care a împodobit fruntea tuturor ziarelor, la data de 2 Iulie 1941:

COMUNICAT

„Sovietele urmăresc pe toate căile să producă acte de sabotaj, de dezordine şi de agresiune, în spatele frontului.

In acest scop, lansează din avion — cu parașutele — spioni și agenți teroriști, cari iau contactul cu agenții rezidenți din țară și cu populația iudeo-comunistă, pentru a organiza împreună acte de agresiune.

Câțiva din acești agenți au fost prinși, iar actele de agresiune încercate au fost sancționate.

La Iași, au fost executați 500 iudeo-comuniști, care trăseseră focuri de armă din case, asupra soldaților germani și români.

Toate încercările ce se vor mai face de a turbura liniștea și ordinea vor fi reprimate pe loc, fără cruțare.

Populația pașnică are datoria de a divulga imediat autorităților locale pe toți cei suspecți și pe toți străinii, apăruți de curând în localitate. Cine nu divulgă pe acești turburători ai ordinei și siguranței, vor fi executați, împreună cu toată familia".

(*Universul*, nr. 175, anul 58, Miercuri 2 Iulie 1941. Publicat în pag. I, la locul cel mai de frunte, pe trei coloane, cu titlul: *500 evrei comuniști executați la Iași*).

A doua zi, ziarele publicau un al doilea comunicat:

„In ultimele zile au fost câteva cazuri când elemente străine de neam și dușmane intereselor noastre, au tras focuri contra soldaților germani și români.

Orice încercare de repetare a acestor mișelești agresiuni va fi reprimată fără cruțare.

Pentru fiecare ostaș german sau român vor fi executați 50 iudeo-comuniști".

Rețineți ultima frază din al doilea comunicat:

de va fi atacat un ostaş german sau român, vor plăti *evreii*.

Incolo nu s'a mai întâmplat nimic deosebit la Iaşi, în acele zile.

Abia mai târziu, după multă alergătură, familiile victimelor au obţinut dela autorităţi actele de deces, să le rămână şi lor o amintire dela morţii lor scumpi. Au trebuit să dea declaraţii că părinţii, fiii, soţii, au dispărut, nu se ştie cum şi unde.

Dar familiile n'au putut uita pe morţi. Nu i-au putut uita şi pentrucă au fost târîte mereu pe la Cercul de Recrutare, pe la Comisariate, pe motiv că soţii, fiii, nepoţii, *au fugit dela Munca Obligatorie*.

Iar fiscul le-a vândut pernele (n'aveau altă *avere*), pentrucă n'au achitat taxele militare ale decedaţilor.

VII. Lagărul dela Călăraşi

Ajunşi la Călăraşi, după opt zile de călătorie, oaspeţii, cam 900 la număr, au fost bine încadraţi de sentinele române şi porniţi pe jos la cazarma regimentului 23 infanterie din localitate. Excepţie doar pentru cele 60 cadavre şi cei 60 muribunzi.

Au fost cazaţi la remiza regimentului, un fel de hangar cu gratii ziua şi obloane noaptea, cu gard de mitraliere. Hangar modern, cu ciment pe jos. Pe ciment au dormit oamenii, pe cimentul gol, mai toţi — cum am mai arătat — complect goi. Timp de două săptămâni. Au murit mai mulţi din pricina asta.

Timp de două săptămâni n'au mâncat decât un fel de ciorbă deasă: făină de porumb cu apă. De trei ori pe zi. Dar se vede treaba că apa cam lipseşte la Călăraşi, de vreme ce li se servea atât de puţină ciorba — fie şi din asta — încât oamenii să se plângă până azi că erau atunci destul de flămânzi. Şi au fost doar oameni cari au trecut printr'un purgatoriu de opt zile, obişnuiţi, prin urmare, să nu trăiască în prea mare belşug!

Acest purgatoriu le arătase că scapă cine poate. Prin urmare, când li se aducea cazanul cu ciorbă, se repezeau ca fiarele, se băteau care să apuce mai întâi şi mai mult, se ardeau, se furau unul pe

altul de mâncare. Anume n'au pus sentinele în timpul „mesei", tocmai pentrucă au văzut ce se întâmplă. Când s'a adus, Miercuri, primul cazan cu mâncare caldă, au tăbărît pe el încât l-au răsturnat. Atunci, oameni în toată firea, muncitori, negustori, medici, avocaţi, s'au trântit la pământ, sorbind din iarbă şi din noroi, mâncarea fierbinte. O înghiţeau cu pământ cu tot, cu iarbă cu tot.

N'a fost nevoie să se facă prea multă mâncare, pentrucă puţini erau aceia cari mâncau. Şi cei cari mâncau, mâncau puţin. Oamenii n'aveau puterea să mănânce. Nu puteau face sforţarea de a mânca. Trebuiau hrăniţi cu linguriţa. Nu-şi mai puteau reveni. Se sileau să vorbească, dar nu izbuteau. Se sileau să se facă înţeleşi prin gesturi, dar abia puteau mişca braţul, automat, ca păpuşile automate. Implorau cu ochii. Fălcile le erau încleştate, gura larg căscată, limba scoasă, îndoită şi împietrită. A trecut destulă vreme până să poată începe a vorbi pe şoptite. Parcă era o adunare de surdo-muţi, de oameni stupizi, sălbăticiţi. S'au depus stăruinţe speciale pentru unii. Nepotul rabinului *Goldştein* din Călăraşi, venit şi el cu trenul din Iaşi, a fost dus acasă la rabin. S'a adunat mulţime de medici; dar în zadar.

...Şi goi. Imensa majoritate era gol-goluţă. Cu răni deschise (dela baionetele care-i îndemnaseră în gara Iaşi) în care mişunau viermi ca în butoaele cu prune în care fermentează delicioasa ţuică.

Când evreii ieşeni au ajuns la Călăraşi şi autorităţile locale au văzut în ce hal sunt, prefectul judeţului Ialomiţa colonelul *Ştefănescu,* a telefonat, alarmat, la Bucureşti, Ministerului de Interne. Pre-

fectul nu ştia nici dacă e voie să se dea hrană oamenilor, care aşteptau flămânzi. Ministerul de Interne, iresponsabil, a telefonat Uniunii Comunităţilor Israelite. A fost delegat să plece la faţa locului funcţionarul *Iancu Abramovici*, cu o ladă cu medicamente şi cu ceva bani. A rămas acolo 14 zile, până a reuşit să pună oarecare ordine în viaţa evreilor din lagăr. La început, misiunea funcţionarului a fost imposibilă. Se răspândise vestea în oraş că a venit un trimis al Internaţionalei a III-a, cu bani mulţi, ca să scape jidanii comunişti. Populaţia nu lăsa să se cumpere alimente pentru lagăr, se temea că rămâne ea fără hrană. Numai intervenţia energică a comandantului lagărului a oprit agitaţia instigatorilor. Chiar evreii locali se temeau să dea concurs în vreun fel, aşa că a trebuit să fie adus un medic neevreu, dr. *Lupaşcu*, medicul primar al oraşului.

Dar autorităţile locale primiseră ordine severe. Pentrucă au fost unii cari şi-au dat seama ce se petrecuse la Iaşi. Comandantul lagărului a primit, de pildă, o adresă de sus, care suna cam aşa: *„Nu sunt prieten al evreilor, dar ceeace s'a petrecut la Iaşi e o pată ruşinoasă pentru ţară. Generaţiile viitoare vor trebui să plătească pentru asta. Ordon, pe propria voastră răspundere..."* etc. etc.

Astfel că autorităţile au dat tot concursul. Nu se poate reproşa nici prefectului, nici poliţaiului oraşului *(Movilescu)*, nici şefului siguranţei, (comisar-şef *Roman*), nici av. *Niculescu*, şeful de cabinet al Prefectului, nici, mai ales, comandantului lagărului, că nu au înlesnit trimisului dela Bucureşti să mai îndulcească traiul în lagăr.

Totuşi aceleaşi autorităţi nu se puteau opri să

nu reproşeze mereu trimisului dela Bucureşti:

— Bine, oameni suntem, nu-i putem lăsa aşa. Mai ales că avem ordine. Dar să tragă ei în armata ţării...

Incet-încet şi evreii locali şi-au revenit, au pus mână dela mână să ajute lagărul cu toate bunătăţile, chiar cu lapte şi dulceaţă. Era un adevărat sport pentru doamnele locale, să colecteze sau să contribue la întreţinerea evreilor ieşeni. La început, când se aducea oamenilor un cartof, sau un măr, *sărutau picioarele* aducătorului.

Chiar în primele zile a venit un subcomisar şi a întocmit tabele cu numele evreilor din lagăr. Cei bolnavi mai greu n'au fost trecuţi în aceste tabele, deoarece fuseseră internaţi la spital. Tabelele au fost trimise la Iaşi şi afişate la spitale. Multe mame, soţii, copii, nu şi-au găsit în tabele pe ai lor, i-au socotit morţi şi totuşi, în cele din urmă, i-au revăzut. Aşa a fost cu *Herşcu Waldman* (str. Smârdan).

S'a dat fiecărui evreu un număr, după numărul de ordine din tabel. Trebuia să-l poarte la piept, scris cu creion chimic pe un carton.

Subcomisarul care a întocmit aceste tabele, le-a făcut şi alt serviciu. Evreii mai aveau bani destui. Dar numai hârtii de o mie. Mărunţişul îl lăsaseră în tren, că n'avuseseră ce face cu el. Dacă vroiau să cumpere ceva în lagăr, nimeni nu le schimba, aşa că erau nevoiţi să plătească 1000 de lei pe un castravete, 1000 de lei o roşie, 1000 de lei o bucăţică de brânză.

Ei bine, subcomisarul nu putea să îngădue aşa ceva. A adus un brutar din Călăraşi. Brutarul ve-

nea de două ori pe săptămână. Aducea şi săculeţe cu mărunţiş. Schimba oricui: pentru 1000 de lei da 700. Altfel îi costa pe evrei 1000 de lei un castravete, 1000 de lei o roşie, 1000 de lei o felioară de brânză.

In cele din urmă s'au găsit evrei să raportze şi atunci brutarul... Nu, n'a fost împuşcat, a fost înlocuit.

Nu era deloc monotonă viaţa în lagăr. Aveau grijă de asta soldaţii dela regimentul 23. Bunăoară, îşi făcuseră praştii şi trăgeau cu pietre în evrei. Auziseră ei ceva cu Goliat.

Aşa a început joaca.

Evreii au raportat comandantului. Comandant al lagărului era căpitanul *Pitiş*. Căpitanul s'a plâns maiorului soldaţilor — remiza era în faţa regimentului — maiorul, — comandantul batalionului — şi-a dat seama că patria este iarăşi în primejdie, tot din pricina jidanilor. A luat o hotărîre: ori piere ţara, ori jidanii. Urma să se convingă pe cine trebue să prefere.

Intr'o dimineaţă, maiorul, cu alţi doi ofiţeri romani şi cu sumedenie de soldaţi, toţi soldaţii batalionului, s'au năpustit vitejeşte în hangar, au tras cu revolverul în tavan şi în câteva clipe au cucerit hangarul, cu tot ce era înăuntru, fără să întâmpine nici o rezistenţă, aşa de bine a fost realizată surpriza.

Evreii au înlemnit. Au ei sisteme speciale, învăţate din Talmud, cum să reziste. De pildă înlemnesc .Lemnul e mai rezistent decât omul.

In linişte deplină, maiorul i-a adunat în careu.

La doi-trei evrei era câte un soldat înarmat până în dinţi, cu arma încărcată.

Au fost percheziţionaţi toţi evreii. Pricina: noaptea trecută, în timpul alarmei, evreii făcuseră semnale avioanelor sovietice!

Batalionul avea nevoie de revolvere şi lanterne de buzunar şi le căuta la evrei. Aflaseră ei şi dela alţii, că evreii sunt principalii furnizori ai armatei.

Dar evreii erau certaţi cu batalionul de vizavi, aşa că n'au vrut să-i furnizeze nici o armă, nici măcar o lanternă. Soldaţii români n'au găsit nimic.

Maiorul a lăsat atunci mai ieftin:

— Cine are chibrituri, să iasă afară!

Evreii, leneşi, n'au ieşit. Totuşi erau mai mulţi cu chibrituri. Până să le vie rândul să-i controleze şi pentru chibrituri, le-au înghiţit. *Herşcu Waldman* (str. Smârdan) a mâncat 11 chibrituri, cu beţe cu tot. Alţii s'au hrănit şi mai bine.

Dar farsa evreilor n'a reuşit. Câţiva tot au fost găsiţi cu chibrituri. Sau cu cutia de chibrituri. N'au mai avut timp să înghită şi cutia.

Drept pedeapsă că au avut chibrituri, au fost puşi de maior să stea în plin soare (era în Iulie)! nemâncaţi. Ţara, în primejdie, trebuia să dea o lecţie celor ce o înfruntă!

Pe urmă maiorul a scos pe rabinul *Lichtenştein:*

— Rabine, dacă vreunul minte, te împuşc pe tine!

Pe urmă s'a adresat evreilor:

— Cine are mai mult de 5.000 de lei, să iasă afară!

Erau mulţi cu această crimă antipatriotică. Se ştiau vinovaţi şi mai ştiau că merită, deaceea, să fie împuşcaţi. Au început a strecura soldaţilor de lângă ei, câte o hârtie, câte două, câte zece. Sol-

daţii, bine înarmaţi, s'au socotit întâi ultragiaţi, dar în faţa stăruinţelor depuse de bieţii evrei, în faţa hârtiilor de o mie care implorau să fie salvate dela moarte sigură, inimoşii soldaţi s'au înduplecat: au primit sacrificiul! Milioane de lei au fost astfel salvate, spre bucuria evreilor. Iar soldaţii, conştienţi că fac un serviciu imens bieţilor evrei, n'au avut nici un fel de remuşcări că şi-au umplut aşa de frumos buzunarele.

Şimen Pui, el singur, a dăruit atunci, unui soldat, 160.000 (unasută şasezecimii) lei.

In schimb maiorul n'a avut satisfacţia să găsească nici măcar un leu peste ce îngăduise.

A plecat, destul de furios: nici arme, nici chibrituri, nici măcar bani!

Cei prinşi cu chibrituri şi condamnaţi la soare, au stat până la 4 după masă, când a venit căpitanul *Pitiş* şi a anulat pedeapsa maiorului.

Alte distracţii? Da, au mai fost. Erau vizitaţi din când în când de gradaţi, cari se innteresau în deaproape de ei. Un plutonier major s'a interesat cine are aur. Lui *Herşcu Waldman* (str. Smârdan), pentru un simplu inel de aur cu rubine, i-a dat o adevărată comoară în lagăr: o litră întreagă de pesmeţi şi o litră de marmeladă, bine cântărită.

Dar cea mai sănătoasă distracţie în lagăr a fost munca.

Era nevoie să se descarce în port ciment din şlepuri şi să se încarce în vagoane. S'a trimis un număr de evrei din lagăr. Ii păzeau soldaţi români, dar comandant era un locotenent neamţ.

Locotenentul neamţ a ales numai pe negustori.

Pe muncitori i-a trimis înapoi în lagăr, să se odihnească:

— Tu ai să duci câte doi saci, că acasă nu făceai nimic, erai trântor!... Tu du-te înapoi la lagăr, aici am nevoie de oameni zdraveni!

Tuturor celor ce munceau, locotenentul neamţ le-a dat supliment de hrană, peste ce primeau din lagăr: brânză, rachiu, ţigări. Trimetea zilnic un evreu în oraş, însoţit de un soldat român, ca s'aducă o căruţă cu mâncare.

Maiorul batalionului de care a fost vorba mai înainte, a auzit de cele ce se petrec în port şi a dat fuga să cerceteze. Acelaş motiv: jidanii au arme şi chibrituri, fac semnalizări, pregătesc revoluţii. Vroia să-i percheziţioneze.

Locotenentul neamţ, care vorbea bine româneşte, s'a opus:

— Muncitorii mei nu fac treburi din astea!

Maiorul român a insistat. Neamţul n'a mai putut răbda:

— Dacă nu pleci, te împuşc!

Maiorul a plecat. Dar n'a renunţat să scape patria de primejdia evreească, până când n'a venit în lagăr un delegat cu nume spaniol, al Comunităţii evreilor din Călăraşi.

— Oameni buni, daţi fiecare câte ceva, să strângem câteva sute de mii!

Oamenii au dat. Patria a scăpat de primejdie, maiorul n'a mai dat pe la lagăr.

Pentrucă oamenii din lagăr (cei care nu munceau în port) se plictiseau, comandantul lagărului a întrebat care vrea să meargă la muncă. Unii s'au oferit. Ceilalţi au fost luaţi apoi şi ei. Au fost tri-

mişi la muncă agricolă, la Georgeni, la Pia Petrea. O echipă muncea la Podul nr. 5 Ciceiul. Zilnic făceau pe jos 20 km., dus şi întors. Era întreprinderea unui inginer român. O conducea un inginer evreu, *Reinştein*, care s'a silit să se poarte cât mai evreeşte. Dar erau munci foarte grele, mâncare foarte puţină, foarte proastă. Câte doi-trei oameni transportau traverse de sute de kg. Mulţi s'au îmbolnăvit. Au fost duşi în „lagărul Finţi", unde se aflau 400 evrei, în magaziile, de pe malul Borcei, ale unui evreu spaniol, cerealistul *Finţi,* care le pusese gratuit la dispoziţie. Mulţi au murit acolo de mizerie, deşi aveau apă destulă, se puteau spăla şi aveau ce bea.

Vreo 50—60 de evrei din lagărul dela Călăraşi, bolnavi mai greu, au fost duşi la spital. Dar erau puşi acolo la muncă: spălau pe jos, măturau. Au murit mai mulţi. A murit şi *Şteinberg* (Pielărie).

Dar mai era o categorie: muribunzii. Am arătat că, pe lângă cei 60 morţi, în gara Călăraşi au fost coborîţi vreo 60 de muribunzi. Oameni cari nu erau morţi, dar nici nu trăiau. Au fost duşi în partea cealaltă a oraşului, la Şcoala Măgurele, ca să nu umple inutil spitalul, că tot aveau să moară. Era grupa cea mai atractivă şi mai spectaculoasă. Aici îţi puteai da seama ce-a însemnat călătoria în tren. Dante s'ar ruşina azi pentru opera lui naivă. Mureau oamenii văzând cu ochii. Toţi erau în agonie. O grupă de stafii. Au murit 45, de inaniţie şi de uremie. De uremie, pentrucă lipsa apei a împiedicat eliminarea toxinelor din organism (prin urinare şi transpiraţie), otrăvurile se vărsau în sânge şi... Dar tocmai asta e uremia! Şi uremia netratată repede nu cunoaşte compromisuri.

S'a adus un medic, dr. *Motelsohn,* chiar din lagăr, tovarăş de tren. Dar medicul n'a reuşit, sau n'a ştiut să facă tot ce trebuia. Dacă au mai rămas în viaţă 25, e datorită soarelui. Stăteau toată ziua la soare.

In total, au murit la Călăraşi 126 evrei ieşeni.

N'avea cine să-i îngroape. Groparul făcea câte o groapă mare, asvârlea zilnic 5—8 cadavre şi după ce o umplea, la săptămână, atunci o astupa. Prin urmare ,trecătorii vedeau mereu capete sau picioare ieşind din groapă.

După cinci săptămâni de şedere în lagărul dela Călăraşi, s'a descoperit că nu toţi evreii din lagăr sunt deopotrivă de vinovaţi şi de periculoşi: cei bogaţi au fost scoşi din hangarul cu ciment pe jos, şi duşi la un templu, unde au fost instalaţi, cu toată cinstea cuvenită. Li s'au adus de toate, nu făceau nimic, doar jucau pocker.

Numai cei cu adevărat primejdioşi, cei săraci, au rămas la muncă.

După o vreme, lagărul a fost vizitat de un alt delegat din Bucureşti, *Fred Şaraga,* care a adus două camionete cu îmbrăcăminte, alimente și medicamente. Toţi au fost îmbrăcaţi. A întocmit tablouri cu persoanele care au rude în capitală, spre a fi anunţate să trimeată ajutoare individuale. D. Şaraga i-a îndemnat să continue să se poarte bine şi vor fi în curând eliberaţi.

S'a ales un administrator al lagărului, anume *Mititelu,* secretar Herşcu Waldman. Zilnic secretarul se ducea, însoţit de un caporal înarmat, la Comunitatea evreilor din Călăraşi, şi primea alimente, une-

ori şi efecte. Conducătorii Comunităţii, *Goldstein* şi *Schor*, şi-au dat, se pare, destulă osteneală să facă tot ce se poate. Mai ales *Samuel Schor*.

Copiii din lagăr au fost încartiruiţi la templul spaniol. Erau vreo 80, dela 12—13 ani în sus. Copiii mai mici, muriseră toţi pe drum, în tren. La fel muriseră toate femeile.

Localnicii refuză să uite ziua în care aceşti copii au fost scoşi din lagăr, încărcaţi în trăsuri, câte 7—8, şi porniţi în caravană, goi-goluţi, bolnavi, prin centrul oraşului, ca s'ajungă la templu. Până şi neevreii s'au înduioşat.

Abia după câteva săptămâni evreii din lagăr au putut comunica acasă. Numai prin cărţi poştale gata tipărite cu următoarea formulă: „Sunt bine, trimiteţi bani, pachete".

Oraşul Călăraşi suferea. De două luni avea un lagăr cu evrei şi nimeni nu-i vedea. S'au făcut demersurile necesare şi în cele din urmă li s'a împlinit dorinţa: într'o zi, evreii din lagăr au fost scoşi în oraş, să mături oraşul. Le-au pus pe cap pălării mari de pae, le-au dat măturoae uriaşe. Râdea poporul de ei, de se prăpădea.

VIII. Inapoierea la Iaşi

Când s'au împlinit nouă săptămâni dela aşezarea evreilor ieşeni în lagărul dela Călăraşi, a venit ordin să fie eliberaţi.

In două ore lagărul a fost desfiinţat, oamenii — 824 — au şi fost duşi la gară şi îmbarcaţi. Bogătaşii separat.

La plecare, comandantul lagărului, căpitanul *Pitiş*, le-a vorbit:

„Plecaţi acasă ca cetăţeni oneşti. Mergeţi cu fruntea sus, căci sunteţi oameni nepătaţi. Să căutaţi să uitaţi calvarul ce l-aţi îndurat!"

Au fost înştiinţate Comunităţile evreeşti pe unde avea să treacă trenul care înapoia Iaşului pe evreii lui. Comunităţile aduceau în gări toate bunătăţile.

La Brăila, mai cu seamă, unde trenul a stat câteva ore, Comunitatea i-a primit deosebit de frumos. Doamnele locale, în şorţuri albe (evreii din tren nu mai văzuseră de mult un alb aşa de frumos) au împărţit din belşug: turtă dulce, cozonac, pui, lapte, rachiu. Prindeau bine aceste provizii, pentrucă trenul n'a făcut, dela Călăraşi la Iaşi, mai puţin de zece zile. E drept că trenul putea face şi o singură zi. Dar era tren special şi evreii se simţeau bine

Tot la Brăila ,călătorii au pus mână dela mână şi şi-au cumpărat două vagoane cu pepeni. A fost alimentul principal, până la Iaşi.

Şi de astă dată evreii din tren erau păziţi; dar erau păziţi ca să nu le facă rău cineva. (Când călă-

toreau *spre* Călăraşi, erau păziţi să nu le facă *bine* cineva). Pretutindeni unde populaţia afla că tot au mai scăpat 824 din „comuniştii jidani dela Iaşi", oamenii, revoltaţi, manifestau împotriva lor. In gări, vagoanele erau închise, ca evreii să nu fie atacaţi.

La Bârlad, comitetul Comunităţii a venit cu steaua galbenă pe piept. Aşa era moda. Călătorilor nu le venea să creadă. Socoteau că se află în Palestina, ori că evreii au pus mâna pe conducerea ţării. Aici li s'au împărţit: roşii, brânză, pâine. Intâi au fost aprovizionaţi bogătaşii (din vagoanele separate) şi copiii.

La Bârnova, Comunitatea evreească a adus camioane cu pâine. Au aruncat în vagoane pâine din din belşug.

Insfârşit, la 31 August 1941, evreii ieşeni au intrat în Iaşi. Nu mai sperau, nici nu mai doriseră cel puţin, să revadă Iaşul!

Au intrat în gară la ora 2 noaptea. I-a primit comisarul-şef *D. Pacu*, la o masă, pe peron, luminată de două felinare ceferiste. Comisarul a întocmit lista celor reveniţi.

Agenţii sanitari *Socoloski* şi *Chirica*, le-au făcut deparazitarea, într'un tren-bae, după care, comisarul-şef le-a vorbit:

„Băeţi, aţi fost judecaţi şi găsiţi nevinovaţi. Sunteţi oameni cinstiţi, aşa că vă întoarceţi fiecare la casa lui. Să fiţi cum aţi fost înainte. Am să vă trimit acasă cu sentinele. Nu vă speriaţi, dar n'aveţi voie să umblaţi singuri noaptea. Cine va fi prins pe străzile Păcurari şi Carol, unde e zonă militară şi n'au voie evreii, va fi împuşcat!

— Domnule comisar, a îndrăznit un tânăr, noi am plecat din Iaşi câteva mii şi ne-am înapoiat

numai 824. Ceilalţi au fost găsiţi vinovaţi?

— Nu, şi aceia au fost achitaţi!

— Atunci de ce au mai murit?

Comisarul n'a ştiut ce să răspundă. Nu primise dispoziţii. Tot un evreu l-a scos din încurcătură:

— Probabil ei nu ştiau că nu-s vinovaţi!...

Evreii au fost grupaţi pe cartiere, câte 20-30, şi duşi acasă de câte o sentinelă. Mergeau încet. Mulţi se înapoiaseră bolnavi: *Moise Marcus*, unchiul brutarului Herşcu Marcu (str. Zugravi 27), *Iosif Pavis* (str. Sf. Andrei 41, azi Smârdan 56), *Cuşmaru David*, zugrav şi pictor de firme (str. Pantelimon 20), *Marcu şi Moise Maţaru*, tatăl şi fiul (str. Columb) *Mache Abramovici*, dr. *Mayer* cu fratele său, dr. *Motelsohn*, dr. *Schibman*, *Lupu Lupu* (de peste 70 ani), etc. etc. Se osteneau să reconstituie drumul pe care îl făcuseră, cu vreo trei luni în urmă, în sens invers. Se strâmbau după felul caraghios în care au mers *atunci*, îşi arătau locurile unde văzuseră pe cutare mort. Aproape de strada Vasile Alecsandri unde se află Chestura, s'au oprit câteva clipe şi şi-au bătut joc de ea. Au înjurat-o — în gând, că era stare de asediu! — cum nu s'a mai pomenit. Li se cuvenea această satisfacţie supremă!

Străzile evreeşti s'au alarmat în plină noapte, când au auzit că se întorc morţii din cimitir.

In strada Smârdan, unde fuseseră ridicaţi 55 de oameni, nu s'a mai întors în această noapte decât *Herşcu Waldman*. Toată noaptea s'au perindat pe la el vecinii, ba şi evrei din alte cartiere. I-au arătat fotografii:

— Pe ăsta l-ai văzut?

Da, pe toţi i-a văzut, spunea Herşcu Waldman.

Dar sunt la muncă. Se vor întoarce.

Ştia însă că nu se vor mai întoarce, că nu se mai pot întoarce.

Secretarul lagărului dela Călăraşi, *Herşcu Waldman* (str Smârdan), a depus la Comunitatea evreilor din Iaşi, în mâinile avocatului *Chelpner*, toată arhiva lagărului.

Evreilor înapoiaţi li s'au dat la gară dovezi că au revenit din lagăr. Aceste dovezi au ţinut loc de acte de identitate.

Aşa s'a terminat istoria pogromului dela Iaşi.

Dar mai este un capitol, epilogul.

A venit, ori nu, Judecata de-apoi?

CUPRINSUL:

Acest reportaj este departe de a fi complect.
Rog pe martorii oculari cari pot adăuga amănunte importante, să-mi scrie detailat pe adresa: Str. Valeriu Branişte 47, Bucureşti IV.
Deasemeni cei care au fotografii, sunt rugaţi să mi le împrumute pentru a le reproduce în ediţia II-a a lucrării.
AUTORUL

TIP. „TIPOGRAFICA", STR. 11 IUNIE Nr. 32. — BUCUREŞTI

Vor apare:

Pogromul dela Dorohoi
Pogromul dela Cernăuţi
Pogromul dela Bucureşti
Pogromurile din Transnistria

Lei 200